

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta
Katedra rozvojových studií

Lenka FAJMANOVÁ

**Politika Východního partnerství na případu Ukrajiny
a Běloruska**

Eastern Partnership Policy in Ukraine and Belarus

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Lenka Dušková

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně,
výhradně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci, 26. 4. 2013

.....
Lenka Fajmanová

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce, Mgr. Lence Duškové, za trpělivost, cenné rady a podnětné připomínky, které mi pomohly při vypracování této práce.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Lenka FAJMANOVÁ
Osobní číslo: R10253
Studijní program: B1301 Geografie
Studijní obor: Mezinárodní rozvojová studia
Název tématu: Politika Východního partnerství na případu Ukrajiny
a Běloruska
Zadávající katedra: Katedra rozvojových studií

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je analyzovat program Východního partnerství - jeho hlavní strategie rozvoje, podmínky spolupráce a možné překážky vztahů s Evropskou unií na případu Ukrajiny a Běloruska, které ač mají společnou dlouhou historii, tak vnímají politiky Východního partnerství zcela odlišně.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 20 - 25 tisíc slov
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

DANGERFIELD, Martin. Belarus, Moldova and Ukraine: In or Out of European Regional International Society. *Journal of European Integration*. 2011, roč. 33, č. 2, s. 215-233. KOROSTELEVA, Elena. The limits of EU governance: Belarus's response to the European Neighbourhood Policy. *Contemporary Politics*. 2009, roč. 15, č. 2, s. 229-245. IAROMENKO, Sergii. Socio-economic problems of sustainable development in countries of Eastern Partnership. *Human Resources: The Main Factor of Regional Development*. 2010, č. 3, s. 361-366. STEGNIY, Oleksandr. Ukraine and Eastern Partnership: Lost in Translation?. *Journal of Communist Studies & Transition Politics*. 2011, roč. 27, č. 1, s. 50-72. ROTMAN a Natalia VEREMEEVA. Belarus in the Context of the Neighbourhood Policy: Between the EU and Russia. *Journal of Communist Studies & Transition Politics*. 2011, roč. 27, č. 1, s. 73-98. BOSSE, Giselle. Challenges for EU governance through Neighbourhood Policy and Eastern Partnership: the values/security nexus in EU?Belarus relations. *Contemporary Politics*. 2009, roč. 15, č. 2, s. 215-227. CIHELKOVÁ, Eva. Evropská politika sousedství: nástroj budování prostoru bezpečnosti, stability a prosperity?. *Současná Evropa*. 2011, č. 2, s. 47-73. COSTEA, Simon. EU-Ukraine Relations and the Eastern Partnership: Challenges, Progress and Potential. *European Foreign Affairs Review*. 2011, roč. 16, č. 2, s. 259-276. BOSSE, Giselle a Elena KOROSTELEVA-POLGLASE. Changing Belarus?: The Limits of EU Governance in Eastern Europe and the Promise of Partnership. *Cooperation & Conflict*. 2009, roč. 44, č. 2, s. 143-165. NASH, Michael L. THE BOLDEST OUTREACH': THE EASTERN PARTNERSHIP INITIATIVE OF THE EUROPEAN UNION. *Contemporary Review*. 2009, roč. 291, č. 1694, s. 306-311.

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Lenka Dušková
Katedra rozvojových studií

Datum zadání bakalářské práce: 2. ledna 2012
Termín odevzdání bakalářské práce: 27. dubna 2013

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 3. května 2012

Obsah

Abstrakt	1
Seznam zkratk	2
Cíle a metody práce	4
Úvod	7
1. Východní partnerství	8
1.1. Evropská politika sousedství	9
1.1.1. Vznik a vývoj	9
1.1.2. Cíle	12
1.1.3. Financování	13
1.1.4. Implementace	14
1.2. Impulsy ke vzniku EaP	14
1.3. Vznik	16
1.3.1. Reakce na vznik	17
1.4. Bilaterální a multilaterální spolupráce	19
1.4.1. Tématické platformy a vlajkové iniciativy	20
1.4.2. Fórum pro občanskou společnost	22
1.4.3. Euronest	23
1.4.4. Další instituce EaP	24
1.4.5. Summity a schůze	24
1.5. Financování	25
1.6. Partnerské státy	26
2. Ukrajina	29
2.1. Vývoj vztahů s EU	30
2.1.1. Vztahy s EU 1991-2004	30
2.1.2. Vztahy s EU po Oranžové revoluci	32
2.2. Ukrajina – Východní partnerství	35
2.2.1. Bilaterální spolupráce	36
2.2.2. Multilaterální spolupráce	40
2.2.3. Přínosy a pochybnosti	44
2.2.4. Financování	44
3. Bělorusko	46
3.1. Vývoj vztahů s EU	46
3.2. Alexander Lukašenko a Bělorusko mezi Ruskem a EU	48
3.3. Bělorusko – Východní partnerství	50
3.3.1. Multilaterální spolupráce	51
3.3.2. Financování	54
3.3.3. Přínosy a pochybnosti	55
4. Rozdíl implementace EaP na Ukrajině a v Bělorusku	57
4.1. Bilaterální dimenze	57
4.2. Multilaterální dimenze	58
4.3. Příčiny rozdílně uplatňované spolupráce	59
Závěr	62
Zdroje	64

Abstrakt

Práce se zabývá politikou Východního partnerství, konkrétně její implementace na Ukrajině a v Bělorusku. Východní partnerství je relativně nově vytvořený projekt v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky Evropské unie a slouží pro posílení spolupráce mezi Evropskou unií a jejími východními sousedy. Práce je zaměřena na Ukrajinu a Bělorusko, jelikož se jedná o země nejvíce a nejméně spolupracující v rámci programu.

Klíčová slova:

Východní partnerství, Evropská politika sousedství, Ukrajina, Bělorusko

Abstract

This study is focused on Eastern Partnership Policy, specifically its implementation in Ukraine and Belarus. Eastern Partnership is a relatively newly created project in a framework of the Common Foreign and Security Policy of the European Union and serves to reinforce of a cooperation between the European Union and its eastern neighbours. The thesis is focused on Ukraine and Belarus, because these countries are the most and the least cooperating states in Eastern Partnership programme.

Key words:

Eastern Partnership, European Neighbourhood Policy, Ukraine, Belarus

Seznam zkratk

- **AA** – Association Agreement, Dohoda o přidružení
- **AP** – Action Plan, Akční plán
- **CIB** – Comprehensive Institution building, Program pro budování institucí
- **CFSP** – Common Foreign and Security Policy, Společná zahraniční bezpečnostní politika
- **CORLEAP** – The Conference of the Regional and Local Authorities for the Eastern Partnership, Konference regionálních a místních orgánů zemí Východního partnerství
- **ČR** – Česká republika
- **DCFTA** – Deep and Comprehensive Free Trade Area, Prohloubená a komplexní dohoda o zóně volného obchodu
- **EaP** – Eastern Partnership, Východní partnerství
- **EBRD** – European Bank for Reconstruction and Development, Evropská banka pro rekonstrukci a rozvoj
- **EC** – European Commission, Evropská komise
- **EEAS** – European External Action Service, Evropská služba pro vnější činnost
- **EED** – European Endowment for Democracy, Evropská nadace pro demokracii
- **EHS** – Evropské hospodářské společenství
- **EIB** – European Investment Bank, Evropská investiční banka
- **ENP** – European Neighbourhood Policy, Evropská politika sousedství
- **ENPI** – European Neighbourhood Partnership Instrument, Evropský finanční nástroj sousedství a partnerství
- **EP** – European Parliament, Evropský parlament
- **ESVO** – Evropské sdružení volného obchodu
- **EU** – European Union, Evropská unie
- **GAERC** – General Affairs and External Relations Council, Rada pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy
- **GONGOs** - Government-operated Non-governmental Organizations, Vládou provozované neziskové organizace
- **IBM** – Integrated Border Management, Program integrované správy hranic

- **MEDA** - MEsures D'Accompagnement, Doplňující opatření
- **MZV** – Ministerstvo zahraničních věcí
- **NGO** – Non-governmental Organization, Nevládní nezisková organizace
- **NIF** – Neighbourhood Investment Facility, Investiční prostředek sousedství
- **OBSE** – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
- **OS** – Občanská společnost
- **PCA** – Partnership and Cooperation Agreement, Dohoda o partnerství a spolupráci
- **SME** – Small and Medium Enterprises, Malé a střední podniky
- **SNS** – Svaz nezávislých států
- **SSSR** – Svaz sovětských socialistických republik
- **TACIS** - Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States, Technická podpora společenství nezávislých států
- **TAIEX** - Technical Assistance and Information Exchange – Technická pomoc a výměna informací
- **TCA** – Trade and Cooperation Agreement, Dohoda o obchodu a spolupráci
- **UfM** – Union for Mediterranean, Unie pro středomoří
- **WTO** – World Trade Organization, Světová obchodní organizace

Cíle a metody práce

Tato bakalářská práce popisuje program Východní partnerství (EaP), relativně nově zřízenou dimenzi zahraniční politiky Evropské unie (EU). V rámci zpracování tématu jsem se rozhodla pro popsání programu ve dvou ze šesti participujících států. Jedná se o Ukrajinu a Bělorusko z důvodu rozdílně uplatňované politiky EaP vůči oběma zemím. Ukrajina je pravděpodobně nejvíce aktivní v rámci dialogu s EU ze zemí EaP, oproti tomu vztahy mezi EU a Běloruskem by se daly označit za nejchladnější na evropském kontinentu. V mé práci tedy bude nastíněna odlišně uplatňovaná politika EaP na případu těchto dvou států.

Hlavním cílem této práce je tedy zodpovědět následující otázku: Jak je uplatňována politika EaP na Ukrajině a jak v Bělorusku? Odpověď bude zahrnovat přínos EaP a jeho nové politiky, které daným zemím poskytlo. Zároveň zde budou popsány faktory podmiňující budoucí spolupráci mezi EU a jednotlivě vybranými státy. Po popsání politiky EaP na případě Ukrajiny a Běloruska bude dalším cílem práce zodpovědět na podotázku: Jaký je rozdíl mezi implementací EaP vůči oběma zemím? V odpovědi budou zmíněny shodné a odlišné faktory politiky EaP a vysvětlení, proč není EaP realizováno v obou státech stejně.

Práce je rozdělena na čtyři hlavní kapitoly, přičemž první kapitola nám poskytuje úvod do celého tématu. Je zde nastíněna charakteristika relativně nové politiky EaP, která je nyní hlavním programem Evropské politiky sousedství (ENP) v oblasti spolupráce s východní Evropou. Jsou zde nastíněny impulsy ke vzniku EaP, jeho uplatňované strategie v rámci bilaterální a multilaterální spolupráce a charakteristika členských států. Součástí kapitoly je i popis ENP, ze které vychází právě politika EaP, tudíž je důležité si tuto politiku představit.

Druhá kapitola má za úkol popsat uplatňovanou politiku EaP na Ukrajině. Je zde popsán vývoj vztahů s EU po vzniku samostatné republiky a implementace bilaterální a multilaterální dimenze EaP. V kapitole jsou dále zmíněny možné překážky rozvoje, které mohou zapříčinit neefektivnost partnerství.

Třetí kapitola je věnována politice EaP v Bělorusku. Podobně jako v případě Ukrajiny je zde popsán vývoj vztahů s EU po pádu SSSR (Svaz sovětských socialistických republik) a následně uplatňovaná politika EaP. V kapitole je také popsána příčina špatných vzájemných vztahů, která má za následek poskytování

neúplné politiky EaP.

Ve čtvrté kapitole bude porovnán program EaP na Ukrajině a v Bělorusku. Kapitola bude obsahovat shodné a rozdílné zapojení obou států do jednotlivých projektů EaP. Na závěr zde bude nastíněn důvod rozdílně realizované politiky.

V rámci vypracování mé bakalářské práce byla využita metoda rešerše. Ke zpracování práce jsem vyhledala dostupné informační zdroje, které jsem následně analyzovala a interpretovala. Zdroje informací pocházejí z literatury dostupné především v elektronické podobě. Jedná se zejména o primární informační zdroje, které zahrnují zahraniční odborné studie. V rámci zahraničních odborných studií jsem čerpala články z časopisů či publikací zabývající se problematikou zahraniční politiky EU nebo mezinárodních vztahů. V práci jsem také vycházela z internetových zdrojů, především z oficiálních webových portálů EU (zejména z Evropské komise, Evropského parlamentu a Rady EU). V tomto ohledu je nutné zmínit, že literatura, která je spojená s orgány EU, představuje oficiální vyjádření evropských orgánů, tudíž může vést ke zkresleným informacím z důvodu jednostranného názoru na danou problematiku. V práci jsou také použity výroky představitelů EU, Ukrajiny a Běloruska, z nichž většina pochází z portálů EU či ze zpravodajských serverů (především EurActiv Network). Tyto výroky mohou také podávat jednostranný pohled na problematiku, nicméně jsem je využívala pouze v případě, kdy jsem se snažila záměrně vyhledat jejich stanoviska.

Mezi hlavní autory, z kterých jsem čerpala při psání mé bakalářské práce, patří Laure Delcour, která popisuje politiku EaP. V druhé kapitole jsem nejvíce využívala články od Iryny Solonenko, která se zabývala otázkou přidané hodnoty pro Ukrajinu v rámci EaP. V rámci těchto dvou kapitol jsem využívala i podkladů od Evy Cihelkové. V třetí kapitole jsem vycházela hlavně z článku Vladimira Ulakhoviche, který zde popisoval politiku EaP v Bělorusku. Co se týče čtvrté kapitoly, tak zde jsem vycházela ze všech čtyř výše zmíněných autorů.

Jelikož je EaP relativně nově vytvořený projekt a v současné době neexistuje příliš zdrojů v češtině, pro svoji práci jsem využívala zdroje psané v anglickém jazyce. Z tohoto důvodu je na začátku práce uveden seznam použitých zkratk v anglickém znění, je-li to nutné pro vysvětlení, a následný český překlad. V práci je také uvedeno několik poznámek pod čarou, které poskytují doplňující informace k danému tématu. Co se týče citací, ty jsou uváděny jednotlivě v závorkách a jejich úplný seznam je

k dispozici na konci práce.

Úvod

EU se vlivem stále většího rozšiřování stává bezprostředním sousedem zemí východní Evropy, včetně Ukrajiny a Běloruska. V zájmu samotné unie je navázání dobrých mezinárodních vztahů se svými sousedy, ať už z hlediska bezpečnostní nebo ekonomické spolupráce (Cihelková, 2011). V rámci posílení těchto dimenzí byla vytvořena v roce 2004 ENP, která poskytuje intenzivnější spolupráci mezi ní a svými sousedy na východě a jihu. Po pěti letech vznikl program EaP, vycházející z ENP, který se zaměřuje pouze státy východní Evropy (zahrnující Ukrajinu a Bělorusko) a jižního Kavkazu. (Nasshoven, 2008)

Program EaP zahrnuje spolupráci mezi EU a šesticí zúčastněných zemí, mezi něž řadíme Ukrajinu i Bělorusko. Co se týče vzájemných vztahů EU a Ukrajiny, Ukrajina se dlouhodobě snaží o statut kandidátské země, tudíž vyhlíží perspektivu členství v nově uplatňovaných zahraničních politikách EU. (Solonenko, 2011) Nicméně EaP tuto perspektivu nenabízí, avšak snaží se o urychlení politického přidružení a ekonomické integrace. Zároveň se jedná o program, který slouží k posílení vzájemné spolupráce a k podpoře reforem vedoucí k demokratickým hodnotám státu. (Communication department of the EC, 2009a) I přes zklamání nad faktem, že EaP neposkytuje možnost členství, patří Ukrajina k nejaktivnějším členům v rámci spolupráce.

Pro Bělorusko není perspektiva členství aktuálním cílem (Ulakhovich, 2011). Vzájemné vztahy nejsou příliš intenzivní, nicméně především z bezpečnostního hlediska si je EU vědoma, že je zde nutná určitá spolupráce mezi ní a Běloruskem. Ke zlepšení vztahů má přispět i program EaP, především skrze multilaterální spolupráci.

1. Východní partnerství

EaP je relativně nově vytvořený ambiciózní¹ projekt EU v rámci ENP. ENP jako taková, se se svojí politikou zaměřuje jak na východní, tak na jižní region (Cihelková, 2011). EaP se v rámci ENP soustředí na vztahy mezi EU a šestici zemí z Kavkazu a východní Evropy – Arménií, Ázerbájdžánem, Gruzii, Běloruskem, Moldavskem a Ukrajinou. Štefan Füle, eurokomisař zodpovědný za ENP a rozšíření EU, o EaP prohlásil: *"Východní partnerství je politika EU, která si klade za cíl přiblížit naše východní sousedy blíže k EU. Nástroje Východního partnerství jsou použity na pomoc zúčastněným zemím s jejich transformací. EU podporuje demokratické a ekonomické reformy v sousedství, které pomáhají k posílení stability a prosperity, a které přinášejí benefity jak občanům těchto zemí, tak občanům EU. Tato podpora neplatí pouze pro vlády zemí, ale je navržena tak, aby zároveň posilovala roli občanské společnosti, která má důležitou roli při transformaci"* (Evropská komise – EC, 2012a: 2).

EaP je součástí ENP, která vychází z evropské Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (Common Foreign and Security Policy – CFSP). Otázka zahraniční a bezpečnostní politiky byla pro EU stěžejním bodem již od 50. let 20. století a postupně nabývala na důležitosti. Maastrichtská smlouva, která vstoupila v platnost roku 1993, stanovila CFSP jako jeden ze tří pilířů EU, nicméně Lisabonská smlouva z roku 2009 ruší toto uspořádání a přidružuje CFSP do vnějších činností EU (Mix, 2011). CFSP má za cíl udržovat mírové vztahy se třetími zeměmi. ENP vychází z CFSP, avšak její politika, uplatňována vůči třetím zemím, je zaměřena pouze na sousedské země EU, jak na jižní, tak východní hranici. Následné zřízení EaP posiluje tuto politiku pouze ve východní dimenzi a má zapojit země EaP do CFSP, v jejímž rámci může EU do zemí vysílat např. mírové mise. (Seidelmann, 2012)

1 Slovo ambiciózní použila tehdejší komisařka pro vnější vztahy a ENP Benita Ferrero-Waldner. Ta považuje EaP za nejambicióznější program v rámci budování institucí. Ještě před zřízením EaP vydala dokument Eastern partnership - an ambitious project for 21st century european foreign policy, kde popisuje význam EaP. Viz o dokumentu zde: http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eastern_partnership_article_bfw_en.pdf

1.1. Evropská politika sousedství

Jak bylo zmíněno výše, ENP je důležitou součástí zahraniční politiky EU a slouží jako hlavní nástroj pro prohloubení vztahů mezi EU a jejími sousedy. EaP je úzce propojená s ENP a vychází z oficiálních dokumentů tvořící cíle ENP, kterými jsou: Zprávy země (Country Report), Zprávy o pokroku (Country Progress), Akční plány (Action Plans), Strategické dokumenty (Strategy Papers) a Národní strategické dokumenty (National Indicative Programmes), jak uvádí Zaki (2008). K lepšímu pochopení kontextu politiky EaP je důležité nastínit politiku ENP a tím si uvědomit propojení obou projektů.

1.1.1. Vznik a vývoj

EU obracela pozornost ke svým sousedům už od 60. let 20. století a po pádu komunismu tato pozornost ještě zesílila. Důležitý moment ve vývoji vztahů k sousedním státům poskytla Maastrichtská smlouva stanovující zavedení CFSP. Nicméně vzájemná spolupráce mezi EU a sousedními státy byla prováděna především v ekonomické oblasti. První velký zlom k vytvoření spolupráce mezi EU a jejími sousedy, která by nebyla založená pouze na ekonomickém faktoru, nastal v roce 1995, kdy vznikl Barcelonský proces. (Šnidauf, 2008) Ten sdružuje státy² středomořské oblasti, jak na jižním, tak východním pobřeží a mezi hlavní cíle spolupráce řadí posílení hospodářské, politické a kulturní oblasti.

Zájem o dění v sousedních zemích nabyl na intenzitě v roce 2003, kdy Evropská komise (EC) vydala dokument Širší Evropa (Wider Europe), který žádá vytvoření hlubších vztahů mezi EU a jejími jižními a východními sousedy. EC v tomto dokumentu reaguje především na budoucí velké rozšíření EU v roce 2004, kdy si je vědoma posunutí hranic, čímž se jí naskýtá příležitost k vytvoření nových politických a hospodářských vztahů (Kanjaa, 2010). V Širší Evropě se rovněž objevuje pojem

2 Členové Barcelonského procesu jsou státy EU společně s Mauretánií, Marokem, Alžírskem, Tuniskem, Egyptem, Jordánskem, Palestinskou autonomní samosprávou, Izraelem, Libanonem, Sýrií, Tureckem, Albánií, Chorvatskem, Bosnou a Hercegovinou, Černou Horou a Monakem (Ministry of Foreign and European Affairs of Croatia, 1997-2012).

européizace,³ který spíše poskytuje společenskou, politickou a hospodářskou transformaci než příslib budoucího členství v EU (Emerson, 2004). Následně v roce 2004 došlo k největšímu rozšíření EU o 10 nových členů,⁴ což přiblížilo EU ke hranicím bývalého Sovětského svazu a předpokládalo se zintenzivnění vztahů v tomto regionu. Toto rozšíření vedlo k nové formulaci ENP. Strategický dokument o ENP byl přijat v roce 2004, kde je stanoven závazek ke společným hodnotám jako základ partnerství mezi EU a jejími sousedy. (Kahraman, 2005) Pokud se jedná o vztahy ve východní dimenzi, ENP upravila Dohody o partnerství a spolupráci (Partnership and Cooperation Agreements - PCAs), které byly uzavírány se státy bývalého SSSR ke konci 90. let minulého století (Thim, 2009). Jednalo se o první významné smlouvy mezi EU a postsovětskými státy, poskytující rámec pro politickou, hospodářskou a legislativní spolupráci (Kanjaa, 2010).

V této době ENP nabízela široké spektrum spolupráce pro státy s různými ambicemi. Pro větší efektivitu ENP bylo potřeba její politiku zaměřit na regionální úroveň a více ji konkretizovat. Prvním významným programem regionální úrovně, se zaměřením nejen na ekonomickou spolupráci, bylo zřízení Barcelonského procesu (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky – MZV ČR, 2011). Barcelonský proces byl zřízen pro jižní sousední státy a následně vyústil ve zřízení projektu Unie pro Středomoří⁵ (Union for Mediterranean – UfM), jak uvádí Vávrová (2009). Pro vyvážení rovnováhy mezi jihem a východem se následně předpokládalo brzké zřízení programu pro východní dimenzi. EC předložila dokument Posílení evropské politiky sousedství Radě EU a Evropskému parlamentu (EP) v prosinci roku 2006, ve kterém představuje regionální rozměr ENP se zaměřením na východ, konkrétně k černomořské oblasti (Commission of the European Communities, 2006). Po dalším unijním rozšíření v roce 2007, kdy se k zemím EU připojilo Bulharsko a Rumunsko, se EU stala součástí regionu Černého moře a realizace projektu se urychlila.⁶ V rámci ENP byla tedy 11. 4. 2007 představena iniciativa Černomořská synergie, která má představovat doplněk ke stávající ENP. (Delcour and Manoli, 2010) Komisařka pro vnější vztahy a ENP Benita Ferrero-Waldnerová v souvislosti se zřízením synergie prohlásila: „*Nazrál*

3 Europeizace je označována za proces modernizace a začlenění do struktur EU pro bývalé komunistické, fašistické či slabé státy Evropy (Emerson, 2004).

4 Členy EU se v rámci východního rozšíření staly tyto státy: Česká republika, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Litva, Lotyšsko, Estonsko, Slovinsko, Kypr a Malta.

5 Více o UfM v kapitole Impulzy ke vzniku EaP.

6 Černomořský region zahrnuje Řecko, Bulharsko, Rumunsko, Moldávii, Ukrajinu, Rusko, Gruzii, Arménii, Ázerbájdžán, Turecko (Delcour and Manoli, 2010).

čas zaměřit politickou pozornost na regionální úroveň a oživit stávající procesy spolupráce a tím otevřít další prostor pro spolupráci s Ruskem, Tureckem a našimi východními partnery v rámci ENP“ (Communication department of the EC, 2007). Projekt byl zaměřen především na větší koherenci. Mezi tři klíčové oblasti spolupráce se řadí energie, doprava a životní prostředí (Delcour and Manoli, 2010). Je nutné si uvědomit, že Černomořská synergie nastínila poprvé užší spolupráci mezi EU a východními státy, na kterou následně navazuje program EaP. Ačkoliv jsou v Černomořské synergii zahrnuty všechny země EaP, kromě Běloruska, je důležité nezaměňovat jejich program. Následný vznik EaP je tedy považován za doplněk k Černomořské synergii, nicméně zprvu Benita Ferrero-Waldnerová varovala před možným dublováním Černomořské synergie (Nasshoven, 2008). Hlavní rozdíl mezi oběma iniciativami je tedy ten, že EaP má přibližovat partnerské země s EU, jehož těžiště je v Bruselu. Černomořská synergie má za cíl řešit problémy, které vyžadují pozornost a úsilí celého regionu, jehož těžiště je Černé moře. (Tsantoulis, 2009) Přes různé pokusy EU o vytvoření programů sloužící východním státům, byla upřena dostatečná pozornost na východ až po ustanovení Černomořské synergie a následně po zřízení EaP.

V současné době zahrnuje iniciativa ENP celkem 16 států,⁷ které jsou sousedy EU a nebo jimi budou po případném vstupu Turecka. Zároveň se u těchto států nepředpokládá členství v brzké době. Pokud by byla nějaké zemi nabídnuta perspektiva členství v EU, nebylo by to součástí ENP, nýbrž by se jednalo o samostatný proces (Kahraman, 2010). Také se jedná o státy, které už s EU měly určitý smluvní vztah. V rámci bývalých států SSSR jsou to smlouvy PCAs a se státy středomořského regionu je spolupráce vykonávána skrze Asociační dohody – Dohod o přidružení (Association Agreements - AA). Do ENP dále nejsou začleněny kandidátské země pro vstup do EU,⁸ členské státy ESVO⁹ a Rusko.¹⁰ (Euroskop, 2005-2013)

7 Státy ENP jsou: Moldávie, Ukrajina a Bělorusko, Gruzie, Arménie a Ázerbájdžán, Alžírsko, Egypt, Izrael, Palestinská autonomní území, Jordánsko, Libanon, Libye, Maroko, Sýrie a Tunisko. Co se týče Běloruska, Libye a Sýrie ty mohou využívat plné podpory ENP až Bělorusko vytvoří demokratickou formu vlády, Libye se stane součástí Barcelonského procesu a Sýrie musí ratifikovat AA (Kanjaa, 2010).

8 Balkánské státy a Turecko.

9 ESVO – Evropské sdružení volného obchodu sdružuje státy, které se nepřipojily k EU: Island, Lichtenštejnsko, Lucembursko a Švýcarsko (Euroskop, 2005-2013).

10 Rusko není zahrnuto do EU. Vztahy mezi EU a Ruskem jsou realizovány na základě Strategického partnerství (MZV ČR, 2010).

1.1.2. Cíle

ENP v současné době představuje hlavní nástroj EU v oblasti vnějších vztahů. EU si je vědoma faktu, že když poskytne pomoc do sousedních států, tak tím zároveň pomáhá sobě, jelikož události v sousedství ovlivňují i situaci v EU. *"Naše politika sousedství nám poskytuje koherentní přístup, který zajistí, že celá EU je zavázána k prohlubování vztahů se všemi svými sousedy. Zároveň nám umožňuje vytvořit na míru šité vztahy s jednotlivými zeměmi,"* stojí v prohlášení Štefana Füleho na úvodní straně portálu EC (2012b) o ENP, kde stručně popisuje politiku sousedství.

ENP by měla značnou mírou přispět k nastartování transformace vztahů a spolupráce mezi EU a sousedními státy. ENP má zacelit existující mezery mezi EU a jejími sousedy skrze hlubší politickou, bezpečnostní, hospodářskou a kulturní spolupráci, což patří mezi hlavní cíle ENP. Politika ENP se vyznačuje oboustranným zájmem EU a jejich sousedů v prosazování reforem, zásad právního státu a demokracie, prosperity, bezpečnosti a stability, nicméně vylučuje možnost členství v EU. (Cihelková, 2011) Zároveň nabízí ekonomickou integraci, uskutečnitelnou pomocí ekonomických reforem. Od roku 2010 je ENP zaměřená právě na podporu reforem a vyžaduje přístup založený na „více finančních prostředcích pro více reforem“ („more funds for more reforms“). To svými slovy potvrzuje i Štefan Füle, který prohlásil, že čím „vyšší reformní úsilí našich partnerů, tím vyšší bude naše odpověď“ (ENPI, 2011).

Co se týče reakce Ukrajiny na vytvoření ENP, tak ta vyjádřila znepokojení nad faktem, že ENP neumožňuje perspektivu členství v EU, která byla hlavním cílem Juščenkovy vlády.¹¹ Plán ENP pro Ukrajinu byl vytvořen v prosinci 2004 a oficiálně popřel aspirace na ukrajinské členství v EU. Při příležitosti přijetí AP, v roce 2005, Juščenko prohlásil, že země „byla ponížena neochotou EU uznat ukrajinské aspirace na členství“ (Ikani, 2012). V této souvislosti Nikolaidis (2006) uvádí, že Ukrajina by měla chápat ENP jako dlouhodobý proces a využívat AP jako nástroj k hlubší spolupráci, který by následně mohl pomoci k přímé cestě Ukrajiny do EU.

EU zahrnula do ENP i Bělorusko, ačkoliv již od roku 1994 tvrdě kritizovala tamější Lukašenkův režim.¹² ENP je založena na předchozím smluvním vztahu, v případě Běloruska se jedná o smlouvu PCA. Ta byla podepsána v roce 1995, avšak byla pozastavena o tři roky později (Cihelková, 2011). K znovuoobnovení plnohodnotného

11 Viz kapitola 2.1.2. Vztahy s EU po Oranžové revoluci.

12 Viz kapitola 3.1. Vývoj vztahů s EU.

ENP požaduje EU odstranění autoritářského režimu, což bude popsáno v dalších částech práce.

1.1.3. Financování

Finanční podpora pro uskutečnění ENP byla do konce roku 2006 poskytována prostřednictvím dvou regionálních finančních nástrojů. Pro středomořský region to byl nástroj MEDA¹³ a pro východní sousedy nástroj TACIS¹⁴. Nicméně dokument Širší Evropa (2003) požadoval vytvoření specifického a uceleného finančního nástroje. Od roku 2007 je tedy ENP financována skrze jediný instrument - Evropský nástroj sousedství a partnerství (European Neighbourhood Partnership Instrument – ENPI), který zároveň poskytuje finanční pomoc i pro program EaP¹⁵. ENPI se zaměřuje na podporu udržitelného rozvoje, přibližováním se ke standardům a legislativě EU a schopností podporovat přeshraniční spolupráci podél vnějších hranic EU (MZV ČR, 2010). ENPI funguje na bázi bilaterálních dohod mezi EU a sousedními státy a podporuje priority stanovené vládami jednotlivých zemí. Priority financování jsou stanovené v několika dokumentech, například ve Zprávách země, nicméně podporuje hlavně cíle stanovené v Akčních plánech (AP), což následně pomáhá k implementaci AP (Cihelková, 2011). Tulmets (2006) uvádí, že nástroj ENPI poskytuje finanční pomoc zaměřenou na čtyři hlavní oblasti. První oblastí je přeshraniční spolupráce sloužící pro posílení bezpečnosti a správy hranic, druhou oblastí je partnerství měst (twinning) přinášející střednědobé projekty pro zlepšení kapacit institucí a zásad právního státu. Třetí oblast, program TAIEX, přináší krátkodobé projekty pro zlepšení kapacit institucí a zásad právního státu a poslední čtvrtá oblast je zaměřena na posílení dialogů v rámci občanských společností (OS) o programech vzdělání, výzkumu, zdraví apod.

V současné době poskytuje ENPI necelých 12 miliard eur na období 2007-2013, jak uvádí Tulmets (2006), z něhož největší podíl putuje na bilaterální programy. Finanční prostředky jsou také přerozděleny dle regionů. Na období 2011-2013 je pro jižní region vyhrazeno 288 miliónů eur a pro východní region 348,5 miliónů eur, což

13 MEDA především financovala projekty se zaměřením na posílení politické stability a demokracie a vytvoření evropsko-středomořské zóny volného obchodu s ohledem na kulturní a lidské potřeby země (Tulmets, 2006).

14 Program TACIS se zaměřoval na podporu přechodu na tržní hospodářství a posílení demokracie a právního státu v partnerských státech ve východní Evropě a střední Asii (Tulmets, 2006).

15

dokazuje navýšení finanční pomoci oproti předchozím obdobím (ENPI, 2013).

1.1.4. Implementace

Procesu implementace politiky ENP předchází přesné plánování, hlavně v otázkách priorit, cílů a finančních částek. Ty jsou stanoveny pomocí několika dokumentů. Národní strategické dokumenty jsou stanoveny EC na 2-3 roky a znázorňují rozpočet pro bilaterální pomoc EU jednotlivým partnerským zemím v rámci ENP (Cihelková, 2011).

Strategické dokumenty politiky sousedství mapují budoucí kroky v ENP, které by měly být zahrnuty v AP. Dokumenty neodráží stanoviska a podmínky EU sousedním státům, avšak na základě vzájemné dohody se snaží definovat cíle, které se liší od země k zemi (Kahraman, 2005).

Zprávy země jsou vypracovány EC pro každou partnerskou zemi a hodnotí vztah mezi danou zemí a EU. Popisuje pokrok v rámci partnerství a popisuje současnou situaci ve vybraných oblastech, především v oblasti reforem. Tulmets (2006) uvádí, že zpráva nabízí hodnocení pro každou zemi na základě politických dohod s EU.

Zprávy o pokroku představují postoj EC vyhodnocující pokrok, který každá země dosáhla za poslední rok. Zároveň dokumentuje, zda-li byly splněny priority a cíle stanovené v AP (EC, 2012c).

Nejdůležitějším dokumentem ENP je pravděpodobně AP tvořený na 3-5 let. AP stanovuje agendu politických a hospodářských reforem s krátkodobými a střednědobými prioritami, vedoucí ke standardům demokracie či k posílení možnosti přístupu na vnitřní trh EU (Cihelková, 2011). AP se liší od země k zemi - struktura každého plánu je přizpůsobena zájmům a potřebám jednotlivých partnerských zemí. Cihelková (2011) dále uvádí, že státům, které podepsaly AP, bude nabídnuta významná technická, finanční a politická pomoc. AP tvoří důležitou součást strategie pro jednotlivé země EaP, když stanovuje oblasti reforem, na které EaP zaměřuje pozornost.

1.2. Impulsy ke vzniku EaP

Ačkoliv ENP poskytla nový rámec pro hlubší vztahy mezi EU a jejími sousedy,

postupem času se urodila myšlenka rozdělení ENP na jižní a východní dimenzi, aby její program působil efektivněji. V rámci programu předsednické trojice EU Francie, ČR a Švédska v období od druhé poloviny roku 2008 do roku 2009, došlo k posílení jak jižní, tak východní dimenze. Mezi hlavní priority předsednictví patřila vnější politika EU, se zaměřením na posílení sousedských vztahů. (Łapczyński, 2009) Francie se v rámci své zahraniční politiky angažuje více v jižní dimenzi a během svého předsednictví v EU, za vlády Nicolase Sarkozyho, představila projekt Unie pro středomoří (UfM)¹⁶. Tato Unie sdružuje evropské, asijské a africké státy ležící u Středozemního moře a klade si za cíl posílit vztahy v jižním regionu od EU (MZV ČR, 2011). Vytvoření UfM regionalizovalo politiku ENP a bylo impulsem pro urychlení myšlenky o vzniku EaP. Mirek Topolánek prohlásil, že „*doplnění euroatlantické vazby a Středomořské unie o projekt Východního partnerství bylo logickým důsledkem evropské politiky blízkých sousedů*“ (Vávrová, 2009).

Dalším impulsem ke zřízení EaP byl konflikt mezi Ruskem a Gruzii v srpnu 2008, který propukl dva měsíce po představení programu EaP. V této krátké pětidenní válce ztratila Gruzie kontrolu nad územím Jižní Osetie a Abcházie (Rinnert, 2011). Konflikt si vyžádal mezinárodní reakci a Francie, tehdejší předsednická země EU, vyjednala příměří, přestože se soustředila v rámci ENP na jižní region. Tento spor rapidně urychlil vývoj a implementaci iniciativy EaP. 1. září 2008 se konal zvláštní summit EU, který reagoval na rusko-gruzínský konflikt, a který apeloval na spuštění programu, ve kterém dojde k nutnému posílení vztahů, než jak tomu bylo doposud. (Thim, 2009)

Státy z oblasti Kavkazu, zejména Ázerbájdžán, jsou stěžejním bodem v oblasti energetické bezpečnosti, která si od EU vyžaduje velkou pozornost směřující především na plánovanou výstavbu plynovodu Nabucco¹⁷ (Ochmann, 2009). Do jisté míry byla impulsem k realizaci EaP i energetická krize¹⁸ na počátku roku 2009. Spor o dodávky plynu mezi Ruskem a Ukrajinou urychlil vznik projektu. EU, která je závislá na plynovodech z tohoto regionu, si uvědomila, že je důležitá politická stabilita v této oblasti. V tomto ohledu má EaP přispět k hlubší spolupráci, která povede k energetické solidaritě a lépe připraví EU na další možné narušení dodávek plynu (Ochmann, 2009). Tyto faktory přispěly ke zřízení EaP, jelikož otázka energetické bezpečnosti je jedna

16 Unie pro středomoří se též nazývá i jako Středomořská unie.

17 Nabucco má vést od Kaspického moře přes Turecko a balkánské státy až do Rakouska.

18 Energetická krize propukla kvůli sporu Ruska s Ukrajinou, když se nedomluvily na cenách zemního plynu a výši cen za tranzit plynu do Evropy. 1.1.2009 ruská energetická společnost Gazprom zastavila dodávky plynu (Tichý, 2009).

z nejdůležitějších politik EU.

Roli zde sehrála i celosvětová finanční krize,¹⁹ která propukla v roce 2008. EU, jakožto hospodářský gigant, se zřízením EaP zavázala poskytnout „*svou solidaritu s partnery, kteří jsou hluboce zasaženi důsledky současné finanční a hospodářské krize,*“ jak prohlásil José Manuel Barroso, předseda EC (EC, 2009).

1.3. Vznik

Návrh na zřízení východní dimenze ENP, Východního partnerství, byl prezentován Radě ministrů GAERC (General Affairs and External Relations Council) v Bruselu 26. 5. 2008 jako iniciativa Polska a Švédska, které zastupovali ministři zahraniční Radosław Sikorski a Carl Bildt (Nasshoven, 2008). Polsko, pro které jsou prioritní zahraniční vztahy s východními sousedy, se obávalo, po zřízení UfM, marginalizace východní dimenze, a proto požadovalo od EU vyváženou zahraniční politiku. Ke zrealizování plánu o spuštění EaP Polsko přizvalo Švédsko. Donald Tusk, premiér Polska, vysvětlil volbu Švédska takto: „*Oslovili jsme Švédsko z důvodu jeho bohatých zkušeností v EU, a také proto, že země nehraničí s našimi východními sousedy*“ (Żygulski, 2008). Další důvod k přizvání Švédska bylo jeho blížící se předsednictví v EU, které následovalo po předsednictví ČR, v druhé polovině roku 2009 (Łapczyński, 2009). Pro projekt EaP bylo důležité, aby měl podporu od předsednické země ihned po zahájení projektu. V červnu Rada EU podpořila realizaci polsko-švédského projektu a poté v prosinci EC vydala dokument Východní partnerství (Commission of the European Communities, 2008). Dokument poskytl jasné strategie projektu EaP a urychlil jeho následné zřízení.

Podstatou polsko-švédského návrhu bylo vytvoření fóra, kde by mohli východní partneři a EU diskutovat o společných problémech, které jsou v zájmu obou stran. Iniciativa dále poukazuje na důležitost vztahů mezi EU a zeměmi nacházejícími se mezi Ruskem a EU. Je tedy zřejmé, že v zájmu EU je posílení vlivu v těchto zemích, jelikož události ve státech z Kavkazu a východní Evropy ovlivňují dění v EU. (Wróbel, 2010) V rámci představení této iniciativy byly popsány hlavní rozdíly oproti bilaterální ENP. EaP zdůrazňuje především multilaterální spolupráci v oblastech migrace, volného

19 Finanční krize měla za následek pokles světových akciových trhů, zhroucení velkých finančních institucí a i nejbohatší státy světa musely zavést záchranné balíčky, aby zachránily své finanční systémy (Shah, 2010).

obchodu, bezvízového cestování a životního prostředí (EurActiv Network, 2008).

Iniciativa EaP byla definitivně schválena 7. 5. 2009 na summitu v Praze během českého předsednictví, které řadilo zřízení této iniciativy mezi hlavní body svého programu. Summitu se zúčastnili představitelé států všech členských zemí EU s šesticí představitelů ze států EaP. Před zahájením summitu prohlásil Mirek Topolánek, že EaP by „nemělo být formální, ale pragmatickou spoluprací rovnoprávných partnerů na poli obchodní výměny a energetické bezpečnosti, ale také v oblasti posilování demokratických principů a lepšího vládnutí.“ (České předsednictví EU, 2009a)

Nutno podotknout, že všech 6 zúčastněných zemí v iniciativě EaP vyslovilo přání být členem tohoto projektu a přiblížit se tak EU. Původně požadovaly název Východoevropské partnerství, s možností budoucího přidružení k EU (EurActiv Network, 2009a). Nicméně EU, možná díky velkému rozšíření v roce 2004 a poté přidružením Bulharska a Rumunska, je v otázce dalšího rozšíření více opatrná. Aby se iniciativa rozlišila od dalších Evropských asociačních dohod, rozhodla EC o názvu Východní partnerství, které tedy nezahrnuje perspektivu budoucího členství v EU (Communication department of the EC, 2009a). I přes tento fakt, by EaP mělo vybudovat ambicióznější partnerství mezi EU a partnerskými státy s cílem podpořit stabilitu, prosperitu a ekonomickou integraci, přispět k suverenitě všech partnerských zemí a pomoci k mírovým řešením místních konfliktů. Zároveň EaP přináší novinku ve vztazích v podobě multilaterální spolupráce. (Cihelková, 2011)

1.3.1. Reakce na vznik

Vznik EaP vyvolal několik reakcí od evropských státníků. Od představitelů EU zaznívaly především optimistické výroky a slova naděje směřující k prohloubení spolupráce, umožňující větší kontrolu EU nad děním ve státech EaP. „Dozrál čas na otevření nové kapitoly ve vztazích s našimi východními sousedy,“ uvedla tehdejší eurokomisařka pro vnější vztahy a ENP Benita Ferrero-Waldnerová (EC, 2008). „Podpora stability, dobrého vládnutí a hospodářského rozvoje ve svém východním sousedství je strategicky důležitá pro Evropskou unii. EU má proto silný zájem o rozvoj stále užších vztahů se svými východními partnery,“ uvádí Rada EU ve svém prohlášení z roku 2009 (a). Předseda Evropské komise (EC) José Manuel Barroso ke zřízení EaP prohlásil: „Je v životním zájmu EU, aby zintenzivnila vztahy s těmi zeměmi, které usilují

o politické přidružení a hospodářskou integraci a aby podpořila větší stabilitu a bezpečnost na východní hranici EU“ (Communication department of the EC, 2009b).

Většina členských států přijala EaP optimisticky. Jedná se především o státy, které přistoupily do EU v roce 2004 a země EaP tvoří jejich východní hranici, tudíž navázání hlubší spolupráce je v jejich zájmu. Naopak méně optimisticky reagovalo Bulharsko a Rumunsko, které se obávaly narušení projektu Černomořské synergie, jejíž jsou členy. Podobně pesimisticky reagovalo i Španělsko s Itálií, které své sousedské vztahy zaměřují na jižní dimenzi. (Łapczyński, 2009)

Ke zřízení EaP se vyjádřili i ruští politici. Rusko jako světová velmoc a jako stát, jehož součástí dříve byly všechny státy EaP, již od počátku kritizovalo plán ke vzniku EaP a odkazovalo na již existující vazby²⁰ mezi jednotlivými zeměmi a EU (Nasshoven, 2008). Role Ruska v projektu je tudíž velmi diskutabilní. Iniciativu totiž vnímá jako budování vlivu EU na svých hranicích a kritizuje ji za to, že nutí zúčastněné země vybrat si mezi EU a Ruskem. Dále poukazuje na vměšování se do vnitřních záležitostí bývalých sovětských republik, finanční nástroje od EU považuje za skrovné a upozorňuje na to, že postupná politika EU nepřinese regionu nové politiky. (Tolksdorf, 2010) „*Co je to Východní partnerství? Je to sféra vlivu zahrnující Bělorusko?*“ To prohlásil Sergei Lavrov, ruský ministr zahraničí, na každoročním Bruselském fóru v roce 2008. Ten dále prohlásil, že se snaží EU roztržít sféry vlivu a nutí je k rozhodnutím, které by měly země vykonat svobodně. (European Dialogue, 2008) Nicméně celá EU, v čele s českým předsednictvím, se snažila ruskou stranu ujistit, že iniciativa EaP není protiruský program a nejedná se o boj mezi sférami vlivu. „*Východní partnerství také není proti nikomu namířeno. Nemá ambici budovat evropské sféry vlivu,*“ prohlásil Mirek Topolánek při svém zahajovacím projevu na summitu EaP v Praze (EurActiv Network, 2009b).

Co se týče reakcí od představitelů ze zúčastněných států EaP, zaznívaly zde odlišné výroky. Dle Ukrajiny, iniciativa „*by měla obsahovat jasnou perspektivu členství, těm evropským sousedům EU, kteří mohou prokázat závažnost svých evropských ambicí prostřednictvím naplňování konkrétních akcí a dlouhodobých úspěchů,*“ je uvedeno na stránkách ukrajinského MZV (2008). Ukrajina, představující klíčovou roli v partnerství, byla tedy zklamána nad faktem, že EaP neposkytuje perspektivu členství, což je dlouhodobě jejím hlavním bodem zájmu.

20 Spolupráce mezi EU a zeměmi EaP probíhala již díky ENP, Rusko se tedy domnívá, že EaP nepřinese nový rámec vztahů.

Přijetí Běloruska do programu vyvolalo několik diskuzí. Łapczyński (2009) uvádí, že některé země EU jsou proti spolupráci s Běloruskem, jiné projevují určitý zájem pro poskytování pomoci. EaP by mělo poskytnout jistý kompromis. Bennita Ferrero-Waldner prohlásila: „*EU je připravena jednat s Běloruskem, ale Bělorusko musí přispět i svým dílem,*“ čímž je myšleno zlepšení volebního práva a umožnění vycházení opozičních tisků (Łapczyński, 2009: 150).

1.4. Bilaterální a multilaterální spolupráce

EaP je založeno na bilaterální (dvoustranné) a multilaterální (mnohostranné) spolupráci. Z bilaterální spolupráce EaP je vyloučeno Bělorusko²¹, které se zúčastní pouze multilaterální spolupráce. Bilaterální spolupráce by měla zemím poskytnout politické přidružení a ekonomickou integraci, která má být prováděna prostřednictvím AAs, Prohloubených a komplexních dohod o zóně volného obchodu²² (Deep and Comprehensive Free Trade Area - DCFTA) a liberalizace vízového režimu (Boostra and Shapovalova, 2010). Všechny partnerské země jsou nyní v různých fázích vyjednávání AA. Dohody DCFTA poskytují liberalizaci obchodu, obchodních kvót či harmonizaci v oblasti obchodu v rámci norem EU (Łapczyński, 2009). Další bod spolupráce, liberalizace vízového režimu, má vést k úplnému zrušení vízové politiky, podpoře mobility občanů, regionálnímu rozvoji a k posílení energetické bezpečnosti. Pro naplnění cílů těchto dohod a reforem byl zřízen speciální program Comprehensive Institution Building (CIB), který je novinkou v rámci bilaterální spolupráce EaP. (Boostra and Shapovalova, 2010) Nutno podotknout, že rozsah účasti na těchto projektech se liší od země k zemi, v závislosti na svých vlastních přáních, vnitřní situaci a ochoty plnit závazky vyplývající z dohod.

Jak bylo již zmíněno, iniciativa EaP se od ostatních projektů ENP liší tím, že zahrnuje i multilaterální (mnohostranný) rámec spolupráce. Łapczyński (2009) uvádí, že multilaterální spolupráce podporuje pokrok partnerských států v bilaterálních vztazích s EU a má se stát fórem pro sdílení informací a vzájemných zkušeností, což usnadní dosažení společných názorů, postojů a aktivit. Tyto faktory chyběly v předcházející

21 Bělorusko je z bilaterální spolupráce vyloučeno z důvodu politické situace v zemi, kde vládne autoritářský prezident Lukašenko – Viz kapitola Bělorusko – Východní partnerství.

22 Podmínkou ke členství v DCFTA je členství ve WTO, tudíž nejsou členy DCFTA Ázerbájdžán a Bělorusko, kteří stále nejsou členy WTO (EaP Community, 2010-2012a).

spolupráci a v programu ENP a mají napomoci k rychlejším a účinnějším reformám. V Deklaraci o EaP z pražského summitu (2009) stojí, že „*mnohostranný rámec je zaměřen na posílení vazeb mezi samotnými partnerskými zeměmi a bude fórem pro diskuzi o dalším vývoji Východního partnerství.*“ Dále je zde uvedeno, že spolupráce v EaP by měla být dobrovolná a založena na zásadách kooperativního přístupu.

1.4.1. Tématické platformy a vlajkové iniciativy

Pro lepší účinnost je multilaterální spolupráce rozdělena na čtyři tématické platformy, které odrážejí hlavní oblasti spolupráce mezi EU a státy EaP.

- Platforma 1: Demokracie, dobré vládnutí a stabilita - platforma je zaměřena na zlepšení fungování justice, boje proti korupci a organizovanému zločinu a na reformu veřejné správy (Delcour, 2011).
- Platforma 2: Hospodářská integrace a konvergence s politikami EU - platforma se zabývá otázkou posílení v oblastech životního prostředí, změn klimatu a oblastí obchodní spolupráce a zahrnuje DCFTA (Delcour, 2011).
- Platforma 3: Energetická bezpečnost²³ - platforma se soustředí především na projekty v oblastech obnovitelných zdrojů energie, energetické účinnosti, rozvoje infrastruktury, energetické podpory, jak uvádí portál European External Action Service (2009) ve zprávě Core objectives and Work Programme 2009 -2011.
- Platforma 4: Kontakty mezi lidmi - platforma poskytuje programy v oblasti vzdělávání se zaměřením na mládež, kulturu či výzkum (Delcour, 2011).

V rámci platforem si partnerské státy vyměňují své zkušenosti a informace na schůzích konající se nejméně dvakrát do roka. Hlavní roli zde sehrávají MZV, nicméně činnost platforem může být také podpořena skrze specifická ministerská setkání zaměřující se na konkrétní odvětví. (Łapczyński, 2009)

V rámci multilaterálních platforem byly vytvořeny tematické panely a zřízeny tzv. vlajkové iniciativy, na jejichž základě by měla fungovat spolupráce. Pražská deklarace (Council of the EU, 2009b) uvádí, že zřízení panelů má podpořit práci v konkrétních oblastech v rámci tematické platformy, čehož využila pouze první a druhá platforma. Delcour (2011) dodává, že panely jsou nejúčinnější nástroj v oblasti multilaterální

²³ Energetická bezpečnost náleží jak do bilaterálního, tak multilaterálního rámce spolupráce. Platforma také musí nalézt součinnost s jinými iniciativami v regionu, jako je například Černomořská synergie.

spolupráce, vzhledem k tomu že nejsou příliš zpolitizované a zahrnují roli občanské společnosti (OS).

Vlajkové iniciativy by měly poskytnout větší viditelnost EaP a konkretizovat projekt (Solonenko, 2010). Členové EU se s partnerskými státy dohodly na fungování šesti vlajkových iniciativ v rámci multilaterální spolupráce EaP:

- Program integrované správy hranic (Integrated Border Management - IBM)
- Malé a střední podniky (Small and Medium Enterprises - SME)
- Regionální energetické trhy a energetická účinnost
- Diverzifikace energetických dodávek: Jižní energetický koridor
- Prevence, připravenost a reakce na přírodní a člověkem způsobené katastrofy
- Podpora řádné správy životního prostředí (Boostrá and Shapovalova, 2010: 6).

V současné době jsou stěžejní především první dvě iniciativy, které zaznamenaly největší pokrok v realizaci, ostatní panely jsou stále ve fázi rozvoje a plánování. Program IBM pomáhá partnerským státům sladit pravidla a předpisy pro správu hranic. Zároveň pomáhá přijmout osvědčené postupy, které jsou v souladu s EU, s čímž pomáhá panel IBM, poskytující odborné přípravy a budování kapacit v záležitostech IBM (EaP Community, 2010-2012b). Pracovní dokument EC (2008a) uvádí za hlavní cíl IBM účinný boj proti celním podvodům, pašování a nelegální migraci, díky čemuž bude dosaženo pokroku v klíčových oblastech politiky, jako je celní obchod a víza. V rámci této vlajkové iniciativy jsou realizovány celkem 3 projekty, na které je vynaloženo 13 miliónů euro (EuropeAid, 2011).

Iniciativa sloužící pro podporu malých a středních podniků a má poskytnout podnět k růstu zaměstnanosti. Poskytuje poradenské služby v právních a správních opatřeních vedoucích ke zlepšení podnikatelského prostředí. Dále se program zaměřuje na financování malých a středních podniků, aby tak podpořil jejich hospodářský rozvoj a zmírnil dopad finanční krize. (Marinelli, 2010)

Nutno podotknout, že účast na projektech v rámci vlajkových iniciativ je dobrovolná a účast zemí v jednotlivých projektech se liší dle jejich individuálních potřeb. Úspěch iniciativ bude záležet na ochotě a schopnosti zemí společně spolupracovat, i když konkrétní projekt nebude jejich prioritou, jak dodává Végh (2010).

1.4.2. Fórum pro občanskou společnost

Myšlenka ke vzniku Fóra byla prezentována na konferenci Eastern Partnership: Towards Civil Society Forum, konající se v květnu 2009 v Praze jako oficiální doprovodná akce k summitu o EaP. OS „*je hlavním aktérem míru a má bytostný zájem na řešení konfliktů, které by měly přispět k demokratizaci a rozvoji,*“ stojí v pracovním dokumentu týkajícího se zřízení Fóra (Asociace pro mezinárodní otázky, 2009). Evropští představitelé si jsou vědomi, že zapojení hlasu lidu, občanské společnosti, do evropských projektů je důležitý bod pro jejich úspěch.

Fórum pro občanskou společnost tedy umožňuje zapojení do iniciativy EaP i jiným složkám společnosti, než jsou pouze vládní orgány – umožní zapojení organizací OS, které se budou aktivně projevovat v otázkách a propagaci týkající se reforem, dodržování demokracie, prosazování programu EaP a zvýšení povědomí veřejnosti o programu (Boostrá and Shapovalova, 2010). Štefan Füle na schůzi výkonného výboru Celoregionální evropské rady (2010) prohlásil: „*Rádi bychom viděli Fórum občanské společnosti jako silného partnera, který je schopen dalším zainteresovaným subjektům v rámci Východního partnerství poskytovat svá doporučení k otázkám provádění tohoto partnerství*“ (Communication department of the EC, 2010a). Fórum tedy rozvíjí vztahy mezi OS z EU a zemí EaP a posiluje roli OS jak v oblasti veřejného života, tak v rámci EaP. Fungování fóra je zajištěno rozdělením do čtyř pracovních skupin odpovídající čtyřem tematickým platformám, přičemž každá skupina je koordinována zástupci OS z EU a zemí EaP. (Delcour, 2011)

Fórum má zároveň podpořit rozšiřování kontaktů mezi organizacemi občanské společnosti, mezi něž řadíme různé nadace, odbory či nevládní organizace ve všech postsovětských republikách (Végh, 2010). Tito odborníci a zástupci organizací se scházejí jednou ročně na summitu, kde konzultují pokroky či problémy v rámci platform. Během čtyřletého působení fóra se konaly čtyři summity: V Bruselu, Berlíně, Poznani a Stockholmu (EaP Community, 2010-2012c).

Delcour (2011) uvádí, že působení Fóra má pozitivní i negativní dopad. Přínos Fóra je zaznamenán v oblasti spolupráce a prohloubení dialogu mezi OS z EU a zeměmi EaP. Negativně je hodnocen jeho vliv na ovlivňování politického procesu a nedostatečně zajištěné financování, které neumožňuje zapojení do více projektů.

1.4.3. Euronest

Parlamentní shromáždění Euronest bylo vytvořeno za účelem provádění demokratické kontroly nad implementací EaP (Boostrá and Shapovalova, 2010). V rámci Euronest si zástupci EP a všech zúčastněných zemí EaP vyměňují své názory skrze politický dialog zahrnující podporu demokracie a prosazování demokratických reforem, včetně zásad právního státu. Euronest má také přispět k většímu zviditelnění EaP. (Cihelková, 2011)

Ukrajina je v rámci dialogu Euronest aktivní a zaujímá vrchní pozice v parlamentním shromáždění.²⁴ Nicméně v rámci Euronest je diskutabilní otázka vůči Bělorusku. Parlamentní shromáždění má zahrnovat celkem 120 členů - 60 členů EP a po deseti členech z každého státu začleněných do EaP (Euronest, 2013). Avšak tohoto počtu není dosaženo, jelikož Bělorusko prozatím nebylo do parlamentního shromáždění přizváno.²⁵ Stalo se tak z důvodu parlamentních voleb, které se konaly v Bělorusku v roce 2010. Podle Úředního věstníku EU (2011) EP zdůrazňuje, že k pozvání bude přizvána běloruská strana, až bude její parlament zvolen demokratickou cestou a bude následně uznán EU (Communication department of the EC, 2011a). EP zároveň požaduje účast běloruské opozice v Euronest, avšak s tímto faktem nesouhlasí představitelé Běloruska. Díky tomu bylo odloženo první oficiální shromáždění Euronest, jelikož ostatní partnerské státy zastávaly myšlenku, že by Bělorusko mělo být plnohodnotným partnerem v parlamentu. První shromáždění se následně konalo v květnu roku 2011 v Bruselu, avšak stále bez běloruské účasti. (Delcour, 2011) Druhé setkání proběhlo v dubnu v roce 2012 v Baku a byla sem pozvána pracovní skupina z Běloruska, která komunikuje jak s běloruskou vládou, tak s opozicí. Kristian Vigenin, spolupředseda Euronestu, po shromáždění v Baku vyjádřil naději, že běloruští poslanci budou v brzké době členy Euronestu, jelikož bez nich není shromáždění úplné. (EP, 2011a)

V tomto kontextu můžeme zmínit názor Solonenko (2010: 18), která dodává, „*že myšlenka vytvoření Euronest jako multilaterální fóra, kde se setkávají poslanci z EP a partnerských zemí je dobrá, nicméně politické spory doposud zabraňují jeho*

24 Viz kapitola 2.2.2.3. Euronest

25 Viz kapitola 3.3.1. Multilaterální spolupráce

činnosti.“

1.4.4. Další instituce EaP

Pro zintenzivnění spolupráce a usnadnění dialogu mezi EU a státy EaP byly vytvořeny instituce, zaměřující se na nižší okruh zájmů.

Na žádost EC byla vytvořena institucionální platforma CORLEAP (The Conference of the Regional and Local Authorities for the Eastern Partnership - Konference regionálních a místních orgánů zemí Východního partnerství), sloužící pro hlubší spolupráci mezi místními a regionálními orgány EU a východními partnerskými státy (Staszkievicz, 2011-2012).

Na základě uskupení mezinárodních finančních institucí a neformální skupiny států byla vytvořena Skupina přátel EaP, vystupující pod oficiálním názvem Informační a koordinační skupina (Cihelková, 2011). Skupina se oficiálně nezúčastňuje jednání EaP, nicméně podporuje jejich projekty a přispívá buď finanční, nebo technickou spoluprací.

Spolupráce v rámci EaP byla otevřena i podnikatelské sféře. Podnikatelské fórum EaP (EaP Business Forum) vzniklo v září 2011 v Sopotu. Diskuze zde probíhá mezi podnikatelskou sférou (např. Evropský hospodářský a sociální výbor) a sociálními partnery (odborníky), kteří řeší rozvoj malého a středního podnikání v zemích EaP. (Staszkievicz, 2011-2012)

Estonské centrum EaP bylo založeno v roce 2011. Centrum nabízí stipendia na postgraduální studium v EU a pořádá vzdělávací kurzy pro úředníky za vidinou posílení administrativních kapacit. (Estonian Center of Eastern Partnership, 2013)

1.4.5. Summity a schůze

Summit představuje nejvyšší instituci v rámci multilaterální úrovně EaP. Jedná se o setkání hlav států nebo předsedů vlád ze zemí EU a šesti partnerských zemí. Summit má především zhodnotit dosavadní pokrok a dodat impuls pro další realizaci programů. (Delcour, 2011). V rámci EaP se konají summity každé dva roky. První summit, na němž byla iniciativa EaP spuštěna a zároveň zde byl charakterizován její program, se

uskutečnil v Praze roku 2009. Druhý summit se konal ve Varšavě v roce 2011 a v letošním roce se má konat ve Vilniusu.

V průběhu jara se každoročně schází ministři zahraničních věcí, kteří na základě zpráv čtyř tematických platform hodnotí pokrok a rozhodují o budoucích prioritách EaP (Cihelková, 2011). Důležitou roli v multilaterální dimenzi sehrávají i ministerské konference, které se zaměřují na konkrétní odvětví a podporují činnosti v konkrétních oblastech jako je životní prostředí, energetická bezpečnost apod., avšak v rámci tematických platform. Těmto konferencím předsedá EC a zúčastňují se jí ministři jednotlivých sektorů nejméně dvakrát do roka. (Delcour, 2011)

Další formu spolupráce představují tematické platformy, v rámci nichž se dvakrát ročně setkávají zástupci pracovních skupin (Cihelková, 2011).

Pokrok a koordinaci nad multilaterální spoluprací má Evropská služba pro vnější činnost (European External Action Service – EEAS), která prostřednictvím několika iniciativ podporuje cíle EaP, jak dodává Cihelková (2011).

1.5. Financování

Společná deklaráce z pražského summitu o EaP (Council of the EU, 2009b) uvádí, že v rámci zřízení iniciativy EaP budou navýšeny finanční prostředky proudící do začleněných zemí. Deklarace také vyzývá další dárce, zahrnující finanční instituce a soukromý sektor, aby poskytli prostředky na podporu reforem a implementaci programů, z čehož vyplývá, že finanční pomoc má několik zdrojů.

Hlavním nástrojem finanční pomoci je ENPI, který poskytuje finance jak východním, tak jižním sousedům EU. Při zřízení EaP EU navýšila finanční pomoc o 600 miliónů euro, což celkem představuje 1,9 miliard euro z ENPI na podporu EaP mezi lety 2010-2013 (EaP Community, 2010-2012d). Nejvíce z této částky, konkrétně 230 miliónů euro, bude uvolněno v roce 2013. Finanční odpovědnost vůči ENPI má EC. Ta rozdělila finanční navýšení (600 miliónů euro) mezi tyto odvětví:

- Komplexní programy na stavbu institucí: zaměřené na podporu reforem (175 miliónů euro)
- Pilotní regionální rozvojové programy: zaměřené na regionální hospodářské a sociální rozdíly v rámci partnerských zemí (75 miliónů euro)
- Multilaterální dimenze (350 miliónů euro). (EC and European External Action

Service, 2010)

Financování EaP je také vykonáváno skrze finanční mechanismy mimo ENPI. Mezi hlavní nástroje patří zejména Neighbourhood Investment Facility (NIF) který poskytuje finance do infrastruktury a do oblasti energetiky a transportu. EC vybízí členské státy, aby „*finančně přispěly prostřednictvím navýšení příspěvků do NIF.*“ (Cihelková, 2011: 59)

Pravděpodobně největší poskytovaná podpora je nabízena skrze mezinárodní finanční instituce: Evropskou investiční banku (European Investment Bank – EIB) a Evropskou banku pro obnovu a rozvoj (European Bank for Reconstruction and Development - EBRD). V roce 2010 zřídila EIB Eastern Partners Facility, který poskytuje 1,5 miliardy euro na dlouhodobější půjčky a úvěry v partnerských zemích (EIB, 2012a). Druhou institucí, kterou EIB zřídila je Eastern Partnership Technical Assistance Trust Fund s rozpočtem 10 miliónů euro, který slouží k technické asistenci či k řízení projektů v partnerských zemích (EIB, 2012b). V roce 2011 byla zřízena Evropská nadace pro demokracii (EED) za účelem podpory demokratických reforem. EED je financován z rozpočtu EU a ze státních rozpočtů a poskytuje finanční prostředky partnerským organizacím, převážně nevládním organizacím (Non-governmental Organizations – NGOs). Pokud země čelí ekonomickým problémům, tak EU poskytuje makro-finanční pomoc ve formě půjček a grantů. (Cihelková, 2011)

Finanční pomoc lze také učinit bez účasti EU. Programy mohou být financovány jednotlivými členskými zeměmi, mezinárodními organizacemi či podnikatelskými subjekty (Łapczyński, 2009).

I přes navýšení prostředků pro program EaP ze strany ENPI je financování projektu považováno spíše za nedostačující. Například Rusko považuje financování EaP za nepřidanou hodnotu v rámci projektu²⁶ (Thim, 2009). Nedostatek financí dokládá i fakt, že limitující prostředky neumožňují vytvoření většího množství projektů v rámci platformy či posílení role OS, jak bylo zmíněno výše.

1.6. Partnerské státy

Iniciativa EaP byla vytvořena pro zintenzivnění spolupráce mezi EU a šesticí zemí

26 EU poskytla na EaP 600 miliónů eur – Rusko poskytuje na stejné období finanční pomoc 5 miliard dolarů pro Ukrajinu či 4 miliardy dolarů pro Bělorusko.

z bývalého SSSR – Arménií, Ázerbájdžánem, Gruzii, Běloruskem, Moldavskem a Ukrajinou. Kromě Běloruska, probíhá bilaterální spolupráce pro každou zemi stejně, avšak jinou rychlostí (vše závisí na míře spolupráce a pokroku v reformách). Bilaterální spolupráce EaP má tedy za cíl dojednat dohody AAs, nahrazující PCAs, dále smlouvy DCFTA a urychlit vízovou liberalizaci, jak bylo již zmíněno výše.

Co se týče multilaterální spolupráce, tak jednotlivé projekty, v rámci platformy, se liší od země k zemi, dle potřeb daného státu. Zaměření Ukrajiny a Běloruska v multilaterální spolupráci bude popsáno v dalších kapitolách, nicméně pro představu rozsahu působnosti jednotlivých oblastí bude stručně popsáno hlavní zaměření ostatních zemí v rámci multilaterální spolupráce.

Arménie je pravděpodobně nejvíce pro-ruskou zemí z jižního Kavkazu, ať už z důvodu politického a vojenského spojení či díky kontrole ruských subjektů nad tamní ekonomikou. Nicméně spolupráce s EU je vnímána pozitivně. Strategie EU, plánovaná na období 2011-2013, se zaměřuje především na posílení demokratických struktur, obchod a investice a socioekonomické reformy. Na tyto tři hlavní oblasti bylo vyčleněno 157 miliónů eur v rámci ENPI. (EC, 2010a) Iniciativa EaP slouží také jako účinný nástroj v oblasti bezpečnosti, především ve vztahu mezi Arménií vůči Ázerbájdžánu²⁷ a Turecku²⁸.

Ázerbájdžán, stejně jako Arménie, zintenzivnil svoji spolupráci s EU, s důrazem na rozvoj tržní ekonomiky a demokracii. Podle ázerbájdžánské strany je přínos EaP vnímán hlavně v oblastech bezpečnosti (spory s Arménií), hospodářských záležitostí (energetika, tranzit a energetická bezpečnost) a tzv. people-to-people kontakty (výměna studentů, vědecká spolupráce, liberalizace vízového režimu), což uvádí portál The Polish Institute of International Affairs (2009). Nicméně faktem zůstává, že ústředním zájmem EU je energetika, jelikož Ázerbájdžán je jedna z nevýznamnějších tranzitních zemí pro dopravu energií. Štefan Füle toto potvrzuje a uvádí, že „*Ázerbájdžán by měl pomoci při rozvoji jižního koridoru zemního plynu, který umožní přepravu plynu z Ázerbájdžánu a okolních regionů do Evropy*“ (EC, 2010b).

Gruzie má pravděpodobně největší zájem o prohlubování vztahů s EU ze všech zakavkazských republik, ať už díky kulturní a náboženské příbuznosti s Evropou či díky

27 Příčinou sporu mezi zeměmi je Náhorní Karabach, separatistický region, který se nachází v Ázerbájdžánu, nicméně většinu obyvatelstva tvoří Arméni.

28 Spory s Tureckem trvají již od 1. světové války, kdy zahynuly stovky tisíc Arménů při násilném vystěhování vedené tureckou armádou. Arménie to považuje za genocidu, nicméně Turecko to odmítá. V roce 1993 Turecko uzavřelo svoji hranici s Arménií (EurActiv Network, 2009c).

prezidentovi Saakašvilimu, který uplatňuje pro-západní politiku. Politika EaP je dále zaměřena na posílení demokracie, socioekonomické reformy, předcházení konfliktů a regionální spolupráci (EU, 2013).

V rámci multilaterální spolupráce se Moldavsko zaměřuje na regionální rozvoj, podporu venkovských zemědělských oblastí, zlepšování investičních podmínek a podporu SME, energetickou bezpečnost a vytváření více dopravních koridorů se zeměmi EU (Horbowski, 2011).

2. Ukrajina

Ukrajina se svojí rozlohou 603 550 km² bývá označována za největší stát Evropy (bez Ruska), jak ukazují nejnovější data CIA (2013a). Země má celkem 44 854 065 obyvatel, což ji zároveň řadí mezi nejpočetnější evropské státy (CIA 2013a). Ukrajina je unitární stát, ležící ve východní Evropě, který sousedí na západě s EU a na východě s Ruskem. Tyto všechny faktory činí z Ukrajiny geopolitický bod zájmu na mezinárodním poli a jak EU, tak Rusko si chtějí Ukrajinu udržet ve sféře svého vlivu (Fontes Rerum, 2010). Štefan Füle ve svém projevu na 14. zasedání Výboru pro parlamentní spolupráci EU a Ukrajiny potvrdil význam Ukrajiny: „(...) *Ukrajina je pro EU mimořádně důležitá, a to nejen z důvodů geografických, demografických a geopolitických. Ukrajinský průmysl, hospodářství a zemědělství mají nesmírný potenciál. (...) Jelikož je Ukrajina vůdčí zemí regionu, její vývoj v následujících letech bude mít značný dopad na země v jejím sousedství*“ (Communication Department of the EC, 2010b).

Ukrajina začala psát svoji moderní historii v srpnu roku 1991, kdy vyhlásila nezávislost, avšak po většinu 20. století byla součástí Sovětského svazu (CIA, 2013). Ukrajině díky tomu dodnes schází demokratické hodnoty, které jsou hlavním znakem moderního nezávislého státu (Borenko, nedatováno).

Historický vývoj zapříčinil dodnes trvající nejednotnost Ukrajiny. Dřívější vliv Ruska na východě a Rakouska a Polska na západě země způsobil nesourodost tamních obyvatel. Ukrajina historicky nikdy netvořila ucelenou oblast, proto se zde objevuje pomyslná dělící linie mezi východní a západní ukrajinskou částí (Mlejnek, 2012). Západní část Ukrajiny se orientuje směrem k EU, je více protiruská a hovoří se zde ukrajinsky. Prorusky orientované a ruský hovořící obyvatelstvo tvoří převážně východní průmyslovou část Ukrajiny. (Arel, 2005)

Evropští představitelé si jsou vědomi, že Ukrajina je přímo ve středu potencionálního soupeření mezi unií a Ruskem, tudíž se snaží vyvíjet s Ukrajinou intenzivní dialog v rámci ENP. K posílení bilaterálních a nově vytvořených multilaterálních dialogů má značnou mírou přispět EaP. EaP klade důraz na demokratické hodnoty státu, tudíž se snaží posílit a vybudovat chybějící demokratické hodnoty na Ukrajině.

2.1. Vývoj vztahů s EU

Již po pádu SSSR se EU snažila uplatnit svůj vliv na nově vzniklé státy a Ukrajina patřila mezi hlavní body zájmu EU v oblasti zahraniční politiky. Ukrajina zájem opětovala a jako hlavní cíl si klade integraci do EU²⁹ (Solonenko, 2011). V následujících podkapitolách bude popsán vývoj vztahů EU-Ukrajina, který má nastínit míru spolupráce v jednotlivých obdobích. Jednotlivé uzavřené či rozjednané dohody mají značný vliv i na fungování EaP, především v bilaterální dimenzi, tudíž je důležité si tento vývoj nastínit.

2.1.1. Vztahy s EU 1991-2004

Bývalý komunistický představitel Leonid Kravčuk se stal prvním ukrajinským prezidentem v mandátním období mezi lety 1991-1994 (Tsintsiruk, 2008). Tsintsiruk (2008) dále uvádí, že Ukrajina se snažila v této době o ekonomické zotavení a vytvářela instituce posilující nově vytvořený stát.³⁰ Otázka ke sblížení EU, či k jejímu členství v EU, tudíž nebyla prioritní. Avšak ke konci jeho funkčního volebního období, byl politický dialog mezi EU a Ukrajinou posílen. Dohoda o strategickém partnerství (PCA) byla vyjednána s Ukrajinou v roce 1994. Jednalo se o první významnou dohodu mezi oběma aktéry. PCA vstoupila v platnost až v roce 1998 kvůli dlouhotrvající ratifikaci a kladla si za cíl posílit demokratické instituce a ekonomickou transformaci země se zaměřením na usnadnění přístupu Ukrajiny na světový trh. (Kuzio, 2003) Nicméně nebyla příliš účinná, měla spíše poradní charakter. Platnost smlouvy vypršela v roce 2008 a nepřinesla žádné zásadní změny vyhrazené na téma přístupu k EU (Thim, 2007).

Kravčukovo období bylo také spojováno s rychlým hospodářským úpadkem, nekontrolovatelnou inflací a neschopností řešit vnitřní problémy země (Tsintsiruk, 2008). Tyto skutečnosti vyvolaly pobouření ve společnosti, díky němuž se následně konaly předčasné prezidentské volby.

29 Začátek ukrajinského zájmu o integraci do EU můžeme časovat do období Kučmovy vlády, konkrétně roku 1998, kdy Kučma vydal dokument Strategie integrace Ukrajiny do EU (Bárta, 2004). Viz kapitola 2.1.1. Vztahy s EU 1991-2004.

30 Ukrajina se zároveň snažila vybudovat svoji nezávislost na Rusku a posílení své pozice na mezinárodním poli.

Po Kravčukově zkráceném prezidentském mandátu se ukrajinským prezidentem stává Leonid Kučma, premiér Ukrajiny v období 1992-1993, který zastává prezidentskou funkci mezi lety 1994-2004 (Korduban, 2010). Kučma se pokoušel o jisté oživení³¹ ekonomického systému, zahrnující ekonomické reformy a privatizaci. Nicméně svůj ekonomický program orientoval na ruskou ekonomiku.³² (Tsintsiruk, 2008)

Kučma byl považován spíše za proruského prezidenta, můžeme mu ale přičíst, že za jeho vlády se zintenzivnily vztahy s EU. V roce 1998 Kučma vydal dokument Strategie integrace Ukrajiny do EU, kde se Ukrajina poprvé soustředí na začlenění do evropských struktur (Bárta, 2004). „*Mluvíme stejnou řečí v jednání s Ruskem (...). Bylo by dobré, kdybychom začali mluvit nějakou stejnou řečí i v jednání s Evropskou unií a se zbytkem světa, což v podstatě závisí na nás,*“ prohlásil Kučma s odkazem na to, že vztahy s Ruskem jsou pro Ukrajinu důležité a období nejistoty ve vztazích s EU se chýlí ke konci (Ukrainian Government Portal, 2004). Důležitost dobrých vztahů s EU potvrdil i dříve, v roce 2001, na čtvrtém summitu EU-Ukrajina v Jaltě, kde potvrdil odhodlání posílit strategické partnerství mezi EU a Ukrajinou (EEAS, 2012). Nicméně v roce 2011 v prohlášení pro portál KyivPost, týkající se ustanovení zóny volného obchodu s EU, uvedl, že „*Ukrajina nemá budoucnost bez Ruska.*“ Díky jeho balancování mezi západem a Ruskem byla jeho zahraniční politika označována jako „*multi-vector*“ (Korduban, 2010).

Projekt nové ENP odstartoval ke konci období Kučmovy vlády. ENP byla přijata spíše s nedůvěrou a skepticismem, z důvodu zahrnutí mnoha států do projektu, včetně mimoevropských států. Ukrajina v tomto ohledu vytkla EU „*neadekvátní reakci na její integrační kroky*“ (Bárta, 2004: 6). Nicméně, i přes fakt, že ENP nenabízí perspektivu členství, s jejím nástupem byly posíleny vzájemné vztahy. EU bylo také umožněno zapojení do reformního procesu (především prostřednictvím AP), jelikož před zřízením ENP EU zřídka zasahovala do ukrajinských reforem (Solonenko, 2011).

Vlivem nestabilní situace na Ukrajině, způsobenou především změnou názorů, neúčinností ekonomických reforem či korupcí ve státních sférách, se EU v této době (za období vlády Kučmy a Kravčuka) stavěla ke vztahům s Ukrajinou méně pozitivně.

31 Kučma, po vzoru ostatních východoevropských států, zavedl ekonomické reformy zaměřené na liberalizaci dovozu a vývozu, sjednocení směnného kurzu či rozpočtovou konsolidaci, jak uvádí Tsintsiruk (2008).

32 Proruská orientace byla způsobena energetickou závislostí Ukrajiny na Rusku a neschopností Ukrajiny (zapříčiněnou díky nepříliš účinným reformám) se přiblížit k evropským trhům.

Tehdejší komisař pro rozšíření Günter Verheugen³³ prohlásil, že vztah EU-Ukrajina byl spíše vnímán jako jeden z aspektů pro vztah s Ruskem.³⁴ Nicméně, i v této době, hlavním cílem Ukrajiny v rámci vztahů s unií byla integrace do EU. Avšak EU Ukrajinu nevnímala jako partnera, kterému by bylo v brzké době nabídnuto členství. (Foundation Institute for Eastern Studies, 2012) V posledních letech si ale EU uvědomuje, že perspektiva členství je pro Ukrajinu důležitá. Předtím tuto domněnku představil Günter Verheugen, který prohlásil: „*Odmítnutí Ukrajiny z Evropské unie by byl problém do budoucna a v dlouhodobém měřítku dveře nemohou zůstat zavřené.*“ (Erkakan, 2013: 5).

2.1.2. Vztahy s EU po Oranžové revoluci

Ukrajina se začala orientovat více proevropsky po Oranžové revoluci.³⁵ Nově zvoleným prezidentem se na období 2005-2010 stal Viktor Juščenko (Van der Loo and Van Elsuwege, 2012). Ten se již od začátku svého mandátu proklamoval, že ukrajinská budoucnost je v EU. V pozadí Oranžové revoluce byl v roce 2005 přijat AP, důležitý milník ve vzájemných vztazích. AP stanovoval hlavní oblasti reform, které Ukrajina musí provést, aby splňovala evropské normy. Plán zároveň nabízel záštitu Ukrajině ke vstupu do Světové obchodní organizace (World Trade Organization - WTO),³⁶ odkazoval na možnost Ukrajiny zapojit se do vnitřního trhu EU, avšak perspektiva členství nebyla do něj zahrnuta. (Van der Loo and Van Elsuwege, 2012: 428) Zklamání nad tímto faktem vyjádřil Juščenko slovy: „*Ještě jedna věc nás trápí. Akční plán by měl končit tím, že navrhuje horizont (členství v EU). Horizont stále chybí. A není definován*“ (EurActiv Network, 2005).

I přes skutečnost, že Ukrajině nebyla nabídnuta perspektiva členství, Juščenkova politika směřovala směrem na západ. Ve svých mnoha vyjádřeních, v oblasti zahraniční politiky, se vyjadřoval proevropsky. „*Naše cesta do budoucnosti je cesta společné*

33 Komisař v letech 1999-2004.

34 Jak uvádí portál Foundation Institute for Eastern Studies (2012) Günter Verheugen v tomto ohledu zmiňuje, že EU se na Ukrajině snažila o „*integritu hranic a územní suverenitu, ale se souhlasem Ruska.*“

35 Oranžová revoluce je označení pro události, které následovaly po volbách v roce 2004. V souboji o prezidentský post se utkal proruský Janukovyč a proevropský Juščenko. Objevovaly se zprávy, že volby byly zfalšované ve prospěch Janukovyče, který byl prohlášen za vítěze. Nicméně tento fakt strhl vlnu nevolí mezi Ukrajinci, kteří v hojném počtu protestovali v ulicích a vyžadovali nové volby. Následně byl vyhlášen termín nových voleb, ve kterých byl za vítěze prohlášen Juščenko, jehož strana má oranžovou barvu. (Karatnycky, 2005)

36 Ukrajina se stala členem WTO v roce 2008.

Evropy. My, společně s lidmi z Evropy, patříme k jedné civilizaci. Sdílíme podobné hodnoty, a podobné ekonomické perspektivy." (Euronews, 2013). Premiérka a tehdejší spojenkyně Juščenka, Julia Tymošenková, podporovala jeho vizi ke společné Evropě a samotné evropské instituce věřily v lepší budoucnost ve vzájemných vztazích na bázi otevírání nových možností. Tehdejší komisařka Benita Ferrero-Waldner uvedla, že „*strategická volba Ukrajiny, ve prospěch demokracie a reform, byla uvítána EU.*“ (Council of the EU, 2005). Avšak již po několika měsících od Oranžové revoluce byla vnitřní situace na Ukrajině nestabilní.³⁷ EU také vyjádřila zklamání nad faktem, že Juščenková vláda nepřinesla žádné výrazné reformy v soudní, energetické a volební oblasti (Solonenko, 2011).

Přes tento fakt, za doby Juščenková mandátu probíhalo několik významných jednání s EU o stanovení nových dohod, na nichž stojí základ bilaterální spolupráce EaP. Od roku 2006 probíhají jednání o bezvízovém režimu. V roce 2008 vstoupila v platnost dohoda o vízovém zjednodušení a EU zahájila s Ukrajinou dialog o dohodách o volném obchodu. O rok později začala vyjednávání o Dohodě o přidružení (AA), nahrazující stávající PCA.³⁸ (Durieux, 2010) Avšak v současné době EU pozastavila Ukrajině ratifikace AA z důvodu znepokojení nad nedodržováním zásad právního státu³⁹ (Kyiv Post, 2012a). Ke konci Juščenková prezidentského období byl Ukrajině nabídnut projekt EaP.⁴⁰

Oranžová revoluce nepřinesla tolik očekávané změny a reformy v ukrajinském systému. V následných prezidentských volbách v roce 2010 zvítězil bývalý premiér Viktor Janukovyč, který porazil Tymošenkovou a Juščenka. Ten na začátku svého mandátu vyhlásil geopolitickou neutralitu a uvedl, že Ukrajina je „*mostem, který spojuje evropský, ruský a asijský trh.*“⁴¹ (EurActiv Network, 2011) Tudíž jeho politika, stejně jako za vlády Kučmy, byla označována za „*multi-vector*“ (Korduban, 2010). K možnému překvapení Evropy, jeho první zahraniční cesta po zvolení vedla do Bruselu. Zde, při setkání s evropskými politiky, uvedl: „*Naše budoucnost je v upevnění vazeb s EU a nakonec i v plnohodnotném členství*“ (EurActiv Network, 2011). V této

37 Tymošenková byla odvolána z funkce premiérky, z důvodu osobní rivality či podezření z korupce, a Juščenko jmenoval Viktora Janukovyče premiérem. Nicméně po volbách v roce 2007 se stala premiérkou opět Tymošenková. Ve funkci vytrvala do roku 2010 (Kyiv Post, 2006).

38 Více informací o dalších smlouvách v rámci bilaterálních vztahů: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/chronology/index_en.htm

³⁹ Více informací v kapitole 2.2.1. Bilaterální spolupráce.

40 Více informací v kapitole 2.2. Ukrajina – Východní partnerství.

41 Již po svém zvolení Janukovyč dostal nabídku od Ruska, aby Ukrajina vstoupila do celní unie s Ruskem, Běloruskem a Kazachstánem. Vstup do unie by ovšem zabránil Ukrajině nová vyjednávání o Asociačních dohodách s EU, nezbytných pro možné budoucí přidružení. Janukovyč tedy nabídky nevyužil a dodnes se k ní staví rezervovaně. (Van der Loo and Van Elsuwege, 2012)

záležitosti je ale Evropa stále velmi opatrná. José Manuel Barroso reagoval slovy, že k možnému vyjednávání o přidružení jsou „*nezbytné reformy*“ (Communication Department of the EC, 2010c).

Dalo by se říci, že v posledních letech je dialog mezi Ukrajinou a EU jeden z neaktivnějších v rámci ENP a EaP. V roce 2010 Ukrajina zahájila svůj přístupový proces do Evropského energetického společenství.⁴² To má přiblížit Ukrajinu k evropským trhům s energiemi a zajistit bezpečnost nad zásobováním energií. (Energy Community, 2011) Tentýž rok proběhl každoroční, v pořadí čtrnáctý, summit EU-Ukrajina, na kterém byl schválen AP pro vízovou liberalizaci. V plánu jsou stanoveny podmínky,⁴³ které Ukrajina musí splnit před možným budoucím vytvořením bezvízového režimu (Durieux , 2010). V roce 2012 bylo následně podepsáno znění Dohody o zjednodušení víz, nahrazující dohodu mezi Evropským společenstvím a Ukrajinou z roku 2008 (Sopinska, 2012).

Ačkoliv Ukrajina vyvíjí snahu o stále intenzivnější spolupráci s EU, od roku 2011 vztahy poněkud ochladly. Důvodem je znepokojení EU nad konáním svobodných a spravedlivých voleb a uvěznění několika opozičních politiků (Vogel, 2011). Především věznění opozičních politiků, včetně Tymošenkové, vyvolalo vlnu nesouhlasů a negativních reakcí směrem k Ukrajině.

Bývalá premiérka Julia Tymošenková byla uvězněna v říjnu 2011, kdy soud vyměřil Tymošenkové sedmiletý trest za zneužití pravomocí při vyjednávání dohod o dodávkách plynu, které s Ruskem uzavírala jako premiérka v roce 2009 (Vogel, 2011). Tymošenková s rozsudkem nesouhlasí, proces označuje za politicky motivovaný a obviňuje svého tehdejšího rivala Janukovyče z politické msty (Euroskop, 2011). Usnesení EP o současném vývoji událostí na Ukrajině (2011b) konstatuje, že Janukovyč podporuje dekriminální článek 365 trestního zákoníka, na jehož základě byla Tymošenková odsouzena. Nicméně následně se od tohoto distancoval a plně podporoval verdikt ukrajinské justice.

Brusel také vyjádřil obavy nad posledními volbami do ukrajinského parlamentu v roce 2012, v nichž zvítězila Janukovyčova Strana regionů. Mezinárodní pozorovatelé zpochybnili průběh voleb, včetně volební kampaně. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) ve své Finální zprávě (2013) o ukrajinských volbách zmiňuje, že kampaň byla ovlivněna zneužíváním státních prostředků a zastrašováním

42 Členem se stala 1. února 2011.

43 Více informací o podmínkách zde:

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st17/st17883.en10.pdf>

soupeřů. Zároveň shledává rozpor v právním řádu, když označuje uvěznění několika opozičních politiků, kteří se nemohli podílet na volební kampani, za porušování demokratických principů.

V současné době Brusel nejvíce vytýká Ukrajině zpolitizované soudní procesy a neprovedenou reformu soudnictví. EU permanentně vyjadřuje znepokojení nad uvězněním Tymošenkové a stavem místní justice, když proces označila za selektivní spravedlnost (Durieux, 2012). EU připouští, že tyto skutečnosti mohou mít vážné důsledky v rámci bilaterálních vztahů, zahrnující spolupráci, politický dialog a uzavření AA (Vogel, 2011). Některé smlouvy (včetně AA) dosud nebyly ratifikovány a další spolupráce je podmíněna několika nařízeními od evropských institucí. Jedná se především o dodržování zásad demokracie a právního státu, potírání korupce a soudní reformy (Van der Loo and Van Elsuwege, 2012). Pokud tyto zásady a nařízení nebudou splněna, hrozí, že spolupráce v rámci ENP, včetně EaP, bude narušena. Zároveň je narušena možnost evropské integrace Ukrajiny.

2.2. Ukrajina – Východní partnerství

Ukrajina zpočátku v projektu neviděla takovou perspektivu jako ostatní státy (Łapczyński, 2009). EaP totiž nabízí partnerům nástroje, které byly použity v některých oblastech Ukrajiny již před zřízením projektu. EaP přináší nové AAs včetně zón volného obchodu, avšak jak již bylo zmíněno, Ukrajina se v této činnosti angažovala již od roku 2008 (Solonenko, 2011). Solonenko (2011) dále uvádí, že EaP nepřináší dostatečné množství finančních prostředků a nereaguje na zájem Ukrajiny pro členství v EU; v tomto ohledu označuje vzájemný vztah jako „dialog hluchých“. Přes tyto výtky Ukrajina přivítala fakt, že nyní již není označována za souseda, ale za partnera a zároveň si je vědoma důležitosti partnerství. *"Strategickou prioritou naší země je integrace v rámci EU. To je způsob, jak modernizovat naši zemi a vítáme politiku Východního partnerství, protože používá de facto stejné nástroje jako pro uchazeče EU. Víme, že to nezahrnuje členství, ale členství nemůžeme do budoucna zcela vyloučit,"* prohlásil ukrajinský vicepremiér Hryhoriy Nemyria (Pop, 2009).

2.2.1. Bilaterální spolupráce

V rámci bilaterálních vztahů je největší pozornost směřována na dvě hlavní oblasti. První z nich je zaměřena na uzavření AA, zahrnující smlouvu DCFTA. Druhá oblast se týká bezvízového cestování, zaměřeného na postupnou liberalizaci vízového režimu, která by měla vést k úplnému vízovému zrušení. (Wolczuk, 2011) Tyto dohody lze realizovat na základě plnění podmínek stanovených v AP. Bilaterální dimenze také nabízí nově vytvořený Program pro komplexní budování institucí (Comprehensive Institution-Building program – CIB), který pomáhá reformovat státní instituce ve vybraných oblastech a pomoci Ukrajině plnit závazky AA (Solonenko, 2010). Bilaterální dimenze je také zaměřena na spolupráci v oblastech ekonomiky, životního prostředí, energetiky, dopravy či zvýšení technické pomoci (Boonstra and Shapovalova, 2010).

Ukrajina představuje pro EU prioritního partnera v rámci programu, tudíž všechny výše zmíněné dohody jsou součástí spolupráce mezi Ukrajinou a EU v rámci bilaterálních vztahů. EaP má poskytnout větší intenzitu v rámci politických setkávání a pomoci k urychlení uzavření dohod.

2.2.1.1. Dohoda o přidružení (AA)

AA je považována za stěžejní inovaci projektu z pohledu partnerských zemí; státy v ní vidí možnost vytvoření nových právních rámců. Na rozdíl od AP, tvořeného v rámci ENP, je AA mnohem více specifitější a stanovuje právní závazky, jejichž porušení může mít právní důsledky pro obě strany. (Wolczuk, 2011)

AA mezi Ukrajinou a EU nahrazuje smlouvu PCA, která vstoupila v platnost v prosinci 1998. V této době se jednalo o první důležitou smlouvu v rámci vztahu EU-Ukrajina. PCA stanovuje komplexní rámec spolupráce mezi EU a Ukrajinou ve všech klíčových oblastech reformem (Thim, 2009). PCA zároveň určuje podobu, ze které nejdříve vycházel program ENP.

Jednání o AA mezi EU a Ukrajinou započala v březnu 2007 a oficiální podobu dostala na summitu v Paříži v září 2008 (Durieux, 2012). Přestože jednání o AA s Ukrajinou započala již před zřízením EaP,⁴⁴ AA dopomohla k posílení bilaterálních

⁴⁴ Gruzie, Arménie, Ázerbájdžán a Moldavsko zahájilo jednání o AA v roce 2010 (EaP Community, 2010-

vztahů. AA je označována jako průkopnický dokument; jedná se o první dohodu umožňující politické přidružení sousedským státům EU. Ukrajina v současné době považuje AA za prioritu ve svém vztahu s EU. Podepsání AA by většinu ukrajinského práva přizpůsobilo k evropským standardům, zjednodušilo vzájemný obchod a umožnilo Ukrajincům cestovat do EU bez víz. (Sushko and coll., 2012)

Od doby zahájení jednání o AA se dohoda projednává v rámci tzv. kol (rounds), střídavě v Bruselu a v Kyjevě (Durieux, 2012). Pokrok ve vyjednávání a plnění závazků z vyjednání je shrnut ve Společné zprávě o pokroku v jednání o dohodě o přidružení. Ze závěrů zprávy (2010), v pořadí čtvrté, vyplývá, že Ukrajina i EU potvrzují svoji vizi povýšit vzájemnou spolupráci v oblasti ekonomické integrace a přidružení na „*novou úroveň*.“ Zpráva zároveň uvádí, že v zájmu jak EU, tak Ukrajiny, je ukončení vyjednávání o AA v co nejkratší době. (EEAS, 2010).

Hlavním cílem AA je tedy přiblížení Ukrajiny k evropským standardům vládnutí. AA vychází ze čtyř hlavních částí, vymezující prioritní oblasti spolupráce. Hlavní části zahrnují politický dialog a zahraniční a bezpečnostní politiku; spravedlnost, svobodu a bezpečnost a hospodářskou a sektorovou spolupráci. Čtvrtá část se týká ustanovení DCFTA. (EaP Community, 2010-2012a) Aby EU s Ukrajinou mohla využívat všech výhod prozatímní dohody a následně plnit stanovené závazky AA, Rada pro spolupráci mezi EU a Ukrajinou přijala v listopadu 2009 agendu o přidružení, nový nástroj, který nahrazuje předchozí AP. V květnu 2011 byla následně agenda aktualizována. (Van der Loo and Van Elsuwege, 2012)

Poslední část AA tvoří DCFTA, které se vyjednává samostatně. Nutný předpoklad pro zahájení jednání o DCFTA je členství ve WTO. Ukrajina započala jednání o DCFTA v únoru 2008 a byla parafována v březnu 2012. DCFTA je zaměřena na více odvětví, než pouze na oblast volného obchodu. Obsahuje liberalizaci obchodu ve všech oblastech, která umožní vzájemné otevření trhu pro většinu zboží a služeb mezi EU a Ukrajinou. Dohoda požaduje odstranění celních překážek a obchodní kvót a dodržování právních norem EU v oblasti obchodu. (EaP Community, 2010-2012a) DCFTA také požaduje vytvoření podmínek pro hospodářskou soutěž, veřejné zakázky a klade důraz na dodržování hygienických a rostlinolékařských pravidel a práv duševního vlastnictví (Durieux, 2012).

Plán EaP, týkající se bilaterální dimenze, stanovuje opatření a cíle spolupráce v oblasti AA s Ukrajinou na období 2012-2013. Tento plán určuje podmínky a cíle, které by měly vést k uzavření AA. Programy a opatření, nutná pro přiblížení k evropským

standardům, jsou zaměřena na několik hlavních oblastí. Od Ukrajiny je v současné době vyžadován pokrok směrem k dodržování demokratických hodnot a lidských práv, posílení institucí v oblasti migrace, vytvoření AP zaměřeného na konkrétní oblast, začleňování programu o přidružení do všech struktur určených pro dialog a pokrok směrem ke zvýšení povědomí veřejnosti o AA. (EC, 2012d) Cílem pro toto období je skutečnost, že Ukrajina naplní zásady právního státu a respektování společných hodnot, čímž sama sobě urychlí možnost politického přidružení a hospodářskou integraci s EU, zahrnující uzavření AA.

Jak již bylo zmíněno, AA prozatím nebyla ratifikována, ačkoliv je dohoda od roku 2011 připravena k podpisu. Důvodem stálého odkládání ratifikace je nesouhlas EU s uvězněním Julie Tymošenkové a další opozičních politiků. Přes optimistické závěry v oficiálních dokumentech EU, se tento sílicí nesouhlas reprezentantů EU částečně projevil na summitu EaP v roce 2011⁴⁵ (Kuchyňková, 2011-2012). Trest pro Tymošenkovou vyvolal negativní reakce EU směrem k Ukrajině a EU následně zrušila každoroční summit EU-Ukrajina pro rok 2012 (Van der Loo and Van Elsuwege, 2012). Nicméně summit se dne 25. 2. 2013 po roční pauze uskutečnil a jednání o podpisu AA nabývají na intenzitě. EU v tomto ohledu znovu apeluje na nutné reformy v oblasti selektivní spravedlnosti, spravedlivých voleb a soudnictví. „*Zdůraznil jsem, že EU Ukrajinu vyzývá, aby docílila hmatatelného pokroku v těchto oblastech do konce května tohoto roku,*“ prohlásil Herman van Rompuy na summitu. (EurActiv Network, 2013) Bude-li znám pokrok v těchto oblastech, AA bude podepsána v listopadu 2013 na summitu EaP ve Vilniusu.

2.2.1.2. Bezvízový režim

Jednání o bezvízovém režimu je jedna ze dvou hlavních priorit Ukrajiny ve vztahu s EaP. Ukrajina se stala první ze zemí EaP, která podepsala dohodu o zjednodušení víz.⁴⁶ Tato dohoda vstoupila v platnost 1. 1. 2008, tedy ještě před zřízením EaP, avšak poskytla důležitý impuls k intenzivnějším dialogům; dialog o vízech započal mezi EU a Ukrajinou v říjnu 2008 (Solonenko, 2010). K urychlení implementace o dohodě o bezvízovém režimu byl na summitu EU-Ukrajina v roce 2010 přijat AP k uvolnění

⁴⁵ EU následně odložila schůzku s prezidentem Janukovyčem.

⁴⁶ Dohoda mimo jiné stanovuje bezvízový styk s Ukrajinou pro občany EU do 90 dnů na území Ukrajiny a také určuje kategorie občanů Ukrajiny, kterým je uděleno bezplatné vízum k cestám do 90 dnů na území EU (Business Info, 2012a).

vízového režimu⁴⁷ (Visa Free Action Plan). Plán nabízí možnosti způsobilého cestování občanů Ukrajiny do EU (Solonenko, 2011). Plán zároveň stanovuje pět oblastí, na které se musí zaměřit reformy. Jedná se o oblast ochrany osobních údajů, nelegální migrace zahrnující zpětné přebírání osob, veřejného pořádku a bezpečnosti, vnějších vztahů a základních práv (Jaroszewicz, 2011).

Nutno podotknout, že Ukrajina vyvíjí snahu v zavedení nutných opatření. Jaroszewicz (2011) uvádí, že její pokrok je znám především v oblastech přeshraničních služeb, nelegální migrace a zpětného přebírání osob. Další pokrok je znatelný díky strategii integrované správy hranic, kde Ukrajina dokázala vytvořit státní migrační službu odpovědnou za přistěhovalectví či za problémy týkajících se azylu (Global Travel Industry News, 2012).

Ačkoliv dohoda o bezvívovém režimu není podmíněna ratifikací AA (k jejímu podpisu může dojít i dříve), tak k jejímu uzavření brání podobné podmínky jako k ratifikaci AA. K uzavření dohody je od Ukrajiny tedy očekávám viditelný pokrok v boji proti korupci a v dodržování zásad demokracie a lidských práv (Jaroszewicz, 2011).

2.2.1.3. Program CIB

Program CIB, na rozdíl od AA a dohod o bezvívovém režimu, nabízí novinku ve spolupráci s Ukrajinou v rámci bilaterální dimenze EaP⁴⁸ (Boonstra and Shapovalova, 2010). Hlavní úkol CIB spočívá v pomoci pro Ukrajinu plnit závazky stanovené v AA, tudíž program se zaměřuje na reformy státních institucí ve vybraných oblastech, mající význam pro provádění AA. Podle Memoranda o porozumění je pozornost CIB směřována na oblasti dodržování hygienických a rostlinolékařských norem, obchodu, migrace a e-governance (Solonenko, 2010). Státní instituce odpovědné za tyto oblasti následně vytvářejí plány reforem nutné k modernizaci. Ukrajina na programu hlavně oceňuje důraz kladený na školení úředníků, studijní cesty a možnost výměny úředníků pracujících v podobných státních institucích v zemích EU, jelikož ve stávající politice ENP nebyly tyto věci příliš brány v potaz (Centre for Adaption of the Civil Service, 2009-2012).

47 AP je velmi podobný dohodám určených pro země Balkánu z roku 2008, jejichž občané již získali bezvívový vstup do EU (Jaroszewicz, 2011).

48 CIB částečně zahrnuje také multilaterální spolupráci.

2.2.1.4. Sektorová spolupráce

Poslední část bilaterální spolupráce je tvořena různými projekty v několika oblastech. Pozornost je směřována především na oblasti dopravy, životního prostředí, technické pomoci a energetiky. Jednotlivé projekty probíhají většinou na bázi plánů, které vznikly ještě před zřízením EaP. V této souvislosti uvádí portál Eastern Partnership (EaP) Community (2010-2012g) příklad projektu na Ukrajině. Podpora pro realizaci dopravní strategie na Ukrajině je projekt, který má přispět ke zlepšení stavu místní infrastruktury, umožnit integraci Ukrajiny do evropských dopravních systémů a podporovat provádění reformy v oblasti dopravy. Tyshchenko (2011) uvádí, že největší pokrok nastal v oblasti energetiky, zejména v oblasti alternativních zdrojů energie, zlepšení energetické účinnosti a vylepšení tranzitního systému zemního plynu.

V současné době je věnováno úsilí na vytvoření konkrétních projektů v rámci jednotlivých oblastí, díky nimž bude bilaterální spolupráce více efektivní (Staszkiwicz, 2011-2012).

2.2.2. Multilaterální spolupráce

Multilaterální spolupráce přináší novinku⁴⁹ do vztahů mezi EU a zeměmi EaP, včetně Ukrajiny. Multilaterální dimenze má pomoci zemím podělit se o vzájemné zkušenosti s reformami a integrací. EU označuje Ukrajinu jako nejdůležitějšího člena v rámci spolupráce s ostatními partnerskými státy. Před zahájením prvního summitu v roce 2009 v Praze prohlásil Alexander Vondra, tehdejší vicepremiér pro evropské záležitosti, že Ukrajina má „speciální postavení“ a „zvláštní roli v multilaterální části EaP“ (Eurofora, 2009). Ukrajina je začleněna do většiny aktivit, které nabízí multilaterální dimenze EaP. Pozornost je nejvíce směřována na tématické platformy, vlajkové iniciativy, Fórum pro občanskou společnost, Euronest či summity.

2.2.2.1. Tématické platformy

Ukrajina se zapojuje do spolupráce v rámci tématických platform prostřednictvím

49 Viz kapitola 1.4. Bilaterální a multilaterální spolupráce.

příslušných úředních orgánů, koordinující činnost každé platformy. Účast na tématických platformách je řízena skrze jednotlivá ministerstva, nicméně hlavní koordinátor je MZV. Platformu 1 (demokracie, dobré vládnutí a stabilita) má na starost Ministerstvo spravedlnosti. Platforma 2 (hospodářská integrace a konvergence s politikami EU) je v kompetenci Ministerstva hospodářství. Platforma 3 (energetická bezpečnost) náleží ke správě Ministerstva paliv a energetiky. Platforma 4 (kontakty mezi lidmi) je řízena skrze Úřad pro evropskou integraci. (Solonenko, 2010)

Hlavním cílem platformy 1 pro Ukrajinu je změna systému ústavního práva, zlepšení činnosti institucí, zabývajících se právem a poskytnutí určité rovnováhy v oblasti ústavního práva. Druhým dílčím cílem této platformy je rozvoj místních a regionálních orgánů, které mají vytvářet podstatnou složku založenou na evropských normách. (Chikurliy, 2009)

Druhá platforma je zaměřena na hospodářskou integraci EU, která tvoří základní pilíř pro spolupráci. Pozornost je tedy upřena na DCFTA, sbližování právních předpisů s EU v oblasti životního prostředí a změn klimatu, dopravy a telekomunikačních sítí. (Delcour, 2011)

Platforma 3 je zaměřena na energetickou podporu a bezpečnostní mechanismy energetických politik, které jsou řízeny dle norem EU, jak uvádí Delcour, (2011). Portál EaP Civil Society Forum (2012) zmiňuje jisté pokroky provedené do roku 2011, z nichž můžeme jmenovat ty nejvýznamnější. Jedná se o modernizaci energetické sítě, zřízení nového regulačního orgánu pro energetiku či modernizace přepravních soustav zemního plynu.

Poslední platforma, týkající se občanské společnosti, je zaměřena na studenty, akademické pracovníky, vědce, apod. V rámci podpory studentů byly zřízeny programy pro vysokoškolská vzdělávání, nejznámější je pravděpodobně program Erasmus Mundus⁵⁰ (Erasmus Mundus Partnership for Belarus, Ukraine and Moldova, 2013). Důraz je kladen i na kulturní a vědecký rozvoj. V tomto ohledu můžeme zmínit účast Ukrajiny na 7. rámcovém programu pro výzkum.

Tyshchenko (2011) v této souvislosti uvádí, že v rámci větší efektivnosti platforem by se měly zavést konkrétní projekty, nicméně hlavní problém je nedostatek financí. Dalším problémem je práce ukrajinských úřadů a jejich malá propagace EaP. Zároveň uvádí, že je těžké vyhodnotit účinnost jednotlivých platforem, díky obtížnému stanovení

⁵⁰ Erasmus Mundus je program pro partnerství univerzit z EU a Ukrajiny, Běloruska a Moldavska s cílem posílit akademickou a kulturní spolupráci (Erasmus Mundus Partnership for Belarus, Ukraine and Moldova, 2013).

kritérií pro hodnocení jejich dopadu. Z tohoto důvodu je motivace partnerských zemí, včetně Ukrajiny, na vytvoření nových projektů malá (Solonenko, 2010).

2.2.2.2. Vlajkové iniciativy

V rámci EaP bylo zřízeno šest vlajkových iniciativ. Ukrajina soustředí pozornost na dvě stěžejní iniciativy, konkrétně program IBM a program Prevence, připravenost a reakce na přírodní a člověkem způsobené katastrofy. Obě dvě iniciativy byly zahájeny v roce 2010. (Tyshchenko, 2011)

Program IBM, který náleží pod platformu 1, byl představen v říjnu 2009 v Oděse. IBM je zaměřen na správu hranic – kontrolu hranic a školení více než 700 ukrajinských pohraničnicků a celníků, kteří absolvovali výcvik v několika konkrétních projektech na hranicích partnerských zemí. (Benč, 2012) V této souvislosti můžeme uvést příklad projektu realizovaný mezi Ukrajinou a Běloruskem, kteří podepsali Memorandum o spolupráci v roce 2009. Projekt je zaměřen na vzájemnou spolupráci v oblasti infrastruktury a důležitých dopravních uzlů za účelem zvýšení transportu ropy a zemního plynu mezi oběma státy (Solonenko, 2011).

Program Prevence, připravenost a reakce na přírodní a člověkem způsobené katastrofy je zaměřen na legislativní a regulační rámec pro kapacity spojené se zvládáním katastrof. Dílčím cílem je vytvoření partnerství mezi zeměmi ENP a EU podle vzoru použitého na spolupráci EU-Ukrajina (Tyshchenko, 2011).

2.2.2.3. Euronest

Myšlenka k vytvoření parlamentního shromáždění Euronest byla nastíněna v květnu 2009 v Kyjevě. Poslanci ze zemí EaP a představitelé EU zde projevíli zájem na vytvoření parlamentního rozměru EaP. „Prezidentem“ za EaP byl zvolen Ukrajinec Borys Tarasjuk. Ukrajínští poslanci podílející se na chodu Euronest, v čele s Tarasjukem, věří, že Euronest se stane prostředkem pro realizaci ukrajinských zájmů - usnadní jeho přistoupení k EU a zajistí bezvívový styk pro občany do zemí EU. (Tyshchenko, 2011) Díky tomu je Euronest věnována velká pozornost ze strany Ukrajiny.

2.2.2.4. Občanská společnost (OS)

V rámci Fóra pro občanskou společnost započalo formování OS na Ukrajině v roce 2009 v Kyjevě, jenž je dodnes považován za centrum ukrajinských NGOs. Zřízení Fóra pro občanskou společnost vyvolalo pozitivní vlnu reakcí mezi zástupci ukrajinských organizací. Ti vnímají vytvoření Fóra jako projekt poskytující příležitost pro zapojení OS do dění v rámci čtyř tématických platforem. (Benč, 2012) Jako průlomový okamžik v zapojení OS v rámci EaP bychom mohli označit zasedání platformy 2 v březnu 2010, kam byli poprvé přizváni ukrajínští experti a aktivisté OS (Solonenko, 2011).

Solonenko (2011) zmiňuje, že většina OS má malé povědomí o možnostech, které přináší EaP, proto mezi hlavní cíle různých NGOs patří šíření nových možností, které EaP pro veřejnost přináší. OS má také přinést kontrolu nad veřejnými službami a posílit jejich důvěru. Nicméně obecně platí, že EaP zapojuje OS do procesu transformace jejich zemí a do procesu integrace. Pozornost ukrajinských NGOs je tedy hlavně zaměřena na bezvívový dialog a na agendu o přidružení. V rámci posílení vzájemné spolupráce byla v lednu 2011 zřízena Národní platforma, která sdružuje experty a NGOs spolupracující na ukrajinské integraci do EU. Národní platforma je vnímána jako místo pro diskusi pro různá sdružení, organizace a odborníky na národní reformy a integraci. Diskuze má vymazat možné rozdíly v názorech mezi jednotlivými tábory, díky čemuž budou stanoveny priority urychlující integraci. (Tyshchenko, 2011) Z tohoto důvodu můžeme konstatovat, že ukrajinská OS se soustředí na bilaterální agendu na úkor té multilaterální.

Ukrajinská OS se angažovala především v otázce integrace do celní unie s Ruskem, Běloruskem a Kazachstánem. OS odmítla možné přidružení, které by bylo na úkor možné integrace do EU. Solonenko (2010) uvádí, že po zřízení EaP výrazně rostl počet NGOs na Ukrajině. Nicméně velká část NGOs je soustředěna kolem Kyjeva, proto je nutné rozšířit a zvýšit počet NGOs i do ostatních částí Ukrajiny.

Role OS na Ukrajině je tedy posilována. Avšak k většímu rozvoji brání dva problémy. První problémem je nedostatek veřejně dostupných informací, další problém představuje absence spolupráce mezi vládou a NGOs (Tyshchenko, 2011). Pozornost musí být tedy směřována na tyto problémy, aby role OS byla v budoucnu efektivnější.

2.2.3. Přínosy a pochybnosti

Program EaP vznikl za účelem posílit vzájemnou spolupráci. Ukrajina je stěžejní zemí v rámci projektu, nicméně Ukrajina projekt zpočátku nevnímala příliš pozitivně. V tomto ohledu se Solonenko (2011: 120) zabývá otázkou *přidané hodnoty*, tedy co nového EaP Ukrajině nabízí. Ukrajina totiž spolupracovala s EU na AA a na dohodách o bezvízovém režimu, které jsou stěžejním bodem pro Ukrajinu, již před zřízením EaP. Nicméně bilaterální spolupráce EaP nabízí i novinky nad rámec AA. Objevují se zde nově vytvořené politiky, konkrétně program CIB, který má posilovat účinnost státních institucí. Solonenko (2010) v této souvislosti proklamuje, že EaP má v bilaterální dimenzi malou přidanou hodnotu pro Ukrajinu, avšak i ta může být účinná.

Multilaterální dimenze představuje pro Ukrajinu nový rámec vzájemných vztahů, když je zahrnuta do spolupráce s jednotlivými partnerskými státy v rámci EaP. Multilaterální spolupráce přinesla Ukrajině řadu nových institucí a posílila dialog ve společnosti. Co se týče platform, ukrajinští představitelé jsou zapojeni do několika komor zřízených na jejich podporu (IBM apod). Euronest a OS se zapojují především do projektů v rámci bilaterální dimenze, jedná se totiž o priority ustanovené v rámci vztahu Ukrajina-EU. Nicméně k větší efektivnosti platform a OS je potřeba ustanovení konkrétních projektů a zajištění dostatečného financování, což je hlavní problém multilaterální složky EaP.

2.2.4. Financování

Ukrajina zaujímá první pozici ze zemí EaP v rámci finanční podpory od EU. V rámci bilaterální finanční pomoci byla Ukrajině poskytnuta pomoc až 596 miliónů euro⁵¹ na období 2010-2013 (EC, 2012). Z této částky bylo vyčleněno 43,37 miliónů eur na program CIB. Na multilaterální dimenzi bylo vyčleněno 350 miliónů eur pro země EaP. Největší finanční podíl proudí do vlajkových iniciativ, naopak nejméně finančních prostředků jde na činnost platform a OS. (EaP Community, 2010-2012d) Kromě hlavního finančního nástroje ENPI, využívá Ukrajina i pomoc od finančních institucí EIB a EBRD, financující jednotlivé programy. Jako příklad podpory EIB můžeme uvést

51 Druhou pozici ve financování zaujímá Moldavsko, nicméně je to podstatně menší částka – 339 miliónů eur (EC, 2012a: 4).

projekt Mikolaiv Vodokanal, modernizující zásoby vody ve městě Mikolaiv. EIB zde poskytla finanční podporu ve výši 15,5 miliónů eur (Tyshchenko, 2011).

3. Bělorusko

Bělorusko se se svojí rozlohou 207 600 km² řadí mezi největší státy bývalého Sovětského svazu, které leží v Evropě (CIA, 2013b). Dle údajů CIA (2013b) má Bělorusko 9 625 000 obyvatel. Po velkém unijním rozšíření v roce 2004 se Bělorusko stalo sousedem EU díky sdílené hranici s Polskem, Litvou a Lotyšskem. Toto rozšíření zapříčinilo větší zájem EU o vzájemnou spolupráci, ačkoliv Bělorusku není věnován takový zájem o užší vztahy ze strany EU, jako je tomu například u Ukrajiny. Vztah EU-Bělorusko můžeme označit za sinusoidní, jak zmiňuje Seidelová (2007), jelikož to občas vypadá, že dojde k podepsání různých bilaterálních smluv, nicméně krátce poté jsou vztahy a vzájemná komunikace na bodu mrazu. Důvodem odměřené spolupráce je nesouhlas EU s dlouhodobým režimem prezidenta Lukašenka, který EU označuje za autoritářský. I přes tento fakt bylo Bělorusko zahrnuto do iniciativy EaP, která by měla umožnit pokrok ve vzájemné spolupráci. V souvislosti se zahrnutím Běloruska do EaP Bennita Ferrero-Waldner prohlásila, že se jedná o „*důležitý krok vpřed ve vzájemném vztahu*“ (Communication department of the EC, 2009c).

Již od vyhlášení nezávislosti v roce 1991 Bělorusko proklamovalo vyváženou zahraniční politiku, založenou na vztazích s Ruskem, Evropou a zbytkem světa (Bondarenko, 2012). Avšak po nástupu Lukašenka k moci se Bělorusko začalo orientovat hlavně směrem na východ – k Rusku. EU se snažila vyvážit míru spolupráce skrze politický dialog a bilaterální dohody, nicméně autoritářský režim Lukašenka zabraňuje hlubší spolupráci, což stále řadí Bělorusko více k prorusky orientované zemi, než k té proevropské (Giucci, Zachmann, 2009).

3.1. Vývoj vztahů s EU

Po vyhlášení nezávislosti Běloruska byly diplomatické vztahy navázány od srpna 1992, jak zmiňuje Ulakhovich (2011). V této době probíhala spolupráce na bázi vzájemného respektování a jeho výsledkem bylo vyjednávání o PCA, která měla nahradit Dohodu o obchodu a spolupráci (Trade and Cooperation Agreement – TCA), jež byla podepsána v prosinci 1989 mezi tehdejším Evropským hospodářským

společenstvím (EHS) a SSSR (Ulakhovich, 2011). PCA byla podepsána na summitu v Bruselu v březnu 1995, kde běloruskou stranu zastupoval již nově zvolený prezident Lukašenko. PCA byla následně ratifikována běloruským parlamentem a také několika zeměmi EU. Avšak v roce 1996 proběhlo v Bělorusku referendum, zapříčiňující změnu ústavy, díky níž si Lukašenko zajistil prodloužení prezidentského mandátu do roku 2001. Tento fakt byl evropskými představiteli prohlášen za porušování demokratických hodnot a došlo k pozastavení ratifikace PCA v dalších zemích EU. (Zagorski, 2002) PCA tedy stále nevstoupila v platnost, tudíž je dodnes spolupráce vedena na bázi TCA (Dura, 2008).

V souvislosti s referendem a následnými negativními reakcemi ze strany EU by se dalo říci, že se jednalo o první vážnou krizi ve vzájemné spolupráci. Kromě toho, že PCA nebyla ratifikována, postihly zemi další sankce. Bilaterální vztahy na ministerské úrovni byly pozastaveny a v platnost nevstoupila ani další smlouva: Prozatímní obchodní dohoda (Dura, 2008). Díky tomu byla omezena i finanční pomoc, především prostřednictvím nástroje TACIS. Následně byly zmrazeny programy EU, týkající se technické pomoci; pomoc byla poskytnuta pouze pro humanitární programy a pro regionální programy zaměřující se na OS. (Zagorski, 2002) Dura (2008) zároveň dodává, že sankce byly prováděny tak, aby nedošlo k narušení programů sloužící pro tamní obyvatele. Na referendum reagoval také EP, který přijal usnesení, kde neuznává výsledky referenda a vyzývá Bělorusko k politickým změnám, jež jsou hlavní podmínkou pro rozvoj vzájemné spolupráce (Ulakhovich, 2011).

Bělorusko na udělené sankce reagovalo tím, že vykázalo velvyslance z EU ze své země roku 1998 (Bondarenko, 2012). Toto vykázání ale nebylo příliš šťastné, jelikož Rada EU následně odmítla vydat víza pro nejvyšší úředníky z Běloruska. K obnovení vztahů EU vytvořila nový rámec spolupráce a uplatňovala politiku tzv. krok za krokem. (Ulakhovich, 2011)

Po parlamentních volbách v roce 2000, které dle EU opět neodpovídaly demokratickým standardům, byla zřízena tzv. trojka složená ze zástupců Rady EU, EP a OBSE. Trojka má být „*nástrojem nátlaku na běloruské demokratizační reformy.*“ (Seidelová, 2007) O rok dříve OBSE stanovila čtyři kritéria, po jejichž splnění budou zrušeny sankce. OBSE požaduje navrácení hlavních pravomocí zpět parlamentu, opoziční zastoupení ve volebních komisích, přístup ke státním sdělovacím prostředkům pro opozici a právní úpravu voleb podle mezinárodních standardů. (Zagorski, 2011)

Nutno podotknout, že Bělorusko se v tomto období snažilo o vylepšení vzájemných vztahů. MZV Běloruska vydalo soubor „konceptu zodpovědného

sousedství s EU,“ který stanovuje opatření vedoucí k vylepšení vzájemné spolupráce (Ulakhovich, 2011). Co se týče zřízení ENP, Bělorusko bylo do projektu zahrnuto, nicméně stále není plnohodnotným účastníkem, jelikož ENP je založena na předchozím smluvním vztahu (v tomto případě PCA) a ta v případě Běloruska stále nevstoupila v platnost, jak již bylo zmíněno v kapitole 1.1.1. Vznik a vývoj ENP. Nicméně s možným vznikem ENP Zagorski (2002) uvádí, že Bělorusko přijalo projekt pozitivně a bylo si vědomo toho, že ENP je nutná pro možné sblížení s EU.

Větší zájem ze strany EU o vylepšení vztahů nastal od roku 2006. Bennita Ferrero-Waldner vydala zprávu Co by EU mohla přinést Bělorusku. Zpráva obsahovala příklady toho, co by Bělorusko získalo díky sblížení s EU. Jedná se především o spolupráci v oblasti životního prostředí, energetiky, dopravy, cestování, obchodu a investic. (Dura, 2008) Ulakhovich (2011) doplňuje, že EU je připravena na tuto spolupráci, nicméně až poté, co nastane změna v respektování lidských práv a zásad právního státu.

Jednání a závěry Rady EU z roku 2008 a 2009 otevřely další nové možnosti pro politický dialog a aktivnější spolupráci. V této souvislosti se začalo jednat o projektu EaP, který má Bělorusku především pomoci k větší demokratizaci. (Ulakhovich, 2011)

Poslední parlamentní volby, konané na podzim 2012, byly po volbách v roce 2000, 2004 a 2008 také prohlášeny za nedemokratické, z důvodu nezastoupení opozice v parlamentu. Ve společném vyjádření Catherine Aston a Štefana Fuleho stojí, že tyto „parlamentní volby představují pro Bělorusko další možnost nechat si ujít provádění voleb v souladu s mezinárodními normami.“ Ve zprávě EU také vyjadřuje znepokojení nad zastrahováním opozice a uvězněním opozičních představitelů a požaduje jejich propuštění (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2012)

3.2. Alexander Lukašenko a Bělorusko mezi Ruskem a EU

Alexander Lukašenko je prezidentem Běloruska již od roku 1994. Už od roku 1996 považuje EU konání parlamentních a prezidentských voleb v Bělorusku za nedemokratické, jelikož Lukašenko si svůj prezidentský mandát prodlužuje díky svým návrhům ke změně ústavy a represím opozičních představitelů. Proto jej západní státy prohlašují za „posledního diktátora v Evropě.“ (Bondarenko, 2012)

Lukašenko již od vyhlášení nezávislosti Běloruska podporoval myšlenku zachování Sovětského svazu, tudíž není divu, že Bělorusko je orientováno proruský (Zagurski, 2002). Vzájemná kulturní provázanost zapříčinila blízké politické, bezpečnostní a ekonomické vztahy. To dokazuje i vzájemná spolupráce na bilaterálních a multilaterálních dohodách. Bělorusko, společně s Ruskem, je spolu zakládajícím státem Společenství nezávislých států (SNS), dále s Ruskem vytvořilo Svazový stát Ruska a Běloruska a také probíhají vzájemná jednání o celní unii (Business Info, 2012b). Není tedy divu, že běloruský obchod je úzce provázán s tím ruským – více než 40 % exportu putuje právě do Ruska (Manenok, 2010). Pokud by došlo k intenzivnější spolupráci mezi EU a Běloruskem, je pravděpodobné, že by se to negativně projevilo v bělorusko-ruských vztazích, což Bělorusko nechce riskovat. Rusko také do jisté míry podporuje Bělorusko tím, že respektuje režim Lukašenka a nepožaduje demokratické reformy, jako EU, nutné ke spolupráci,⁵² tudíž Bělorusku poskytuje určitou legitimitu na mezinárodním poli (Laryš, 2007). EU se tedy do jisté míry snaží vyvážit ruský vliv, ať už z hlediska bezpečnostní situace, či možnosti proniknutí na běloruský trh, díky němuž by EU získalo určitý přístup i na ruský trh, jak uvádí Seidelová (2007).

Nutno zmínit, že podle oficiálních vyjádření běloruské vlády je EU zásadní součástí zahraniční politiky Běloruska, jelikož mají společné problémy, které vyžadují společná řešení – v oblasti energetiky, nerostných surovin, životního prostředí, obchodu apod. (Ulakhovich, 2011). Podobné prohlášení pronesl i Lukašenko v roce 2009: *"Jsme plně otevřeni EU. Neuplatňujeme politiku izolace, ale jsme plně otevřeni světu"* (Kyiv Post, 2009). Jak bylo již zmíněno, EU *„chce mít užší a lepší vztahy s Běloruskem – zahrnující rámec PCA a ENP – jakmile běloruské orgány jasně prokáží svou ochotu respektovat demokratické hodnoty a zásady právního státu,"* prohlásil Javier Solana, tehdejší vysoký představitel pro CFSP (Vivar, 2006). Nicméně Lukašenko zásadně nesouhlasí s vměšováním se EU do vnitřních záležitostí země. *„Vztahy Bělorusko-EU jsou nekonečným příkladem pokusů EU obrátit vzhůru nohama nejen naši historii, ale i naši zemi,"* prohlásil v reakci na změny, které od Běloruska očekává EU (Kyiv Post, 2012b). Tato skutečnost je stále hlavní překážkou rozvoje k vzájemným intenzivnějším vztahům a spolupráci, včetně ENP a EaP.

52 Nicméně i ve vztahu Bělorusko-Rusko se objevují konfliktní zájmy. Jedná se především o oblast dodávek plynu. V roce 2007 Rusko na tři dny přerušilo dodávky plynu, kvůli neshodě na dvou tématech – ceně zemního plynu a obchodu s ropnými produkty (Laryš, 2007). Následně kvůli dluhům byly přerušeny dodávky i v roce 2010.

3.3. Bělorusko – Východní partnerství

Bělorusko není plně zapojeno do ENP, kvůli jeho nedemokratickému vývoji, tudíž otázka zahrnutí Běloruska do EaP byla pravděpodobně nejkontroverznější otázkou v rámci zřízení iniciativy. Avšak EU následně usoudila, že Bělorusko zaznamenalo v posledních měsících pokrok, díky němuž přizvala Bělorusko ke spolupráci. Jako pozitivní krok by se dalo označit přijetí nového volebního zákona, který je podle evropských představitelů v souladu s EU.⁵³ (Ulakhovich, 2011) K oslovení Běloruska ke spolupráci také do jisté míry pomohla schůze Javieru Solanovi s vysokými státními představiteli v únoru 2009, kde se setkal i s Lukašenkem. Solana na schůzi prohlásil, že je „plný naděje, že vztahy mezi Běloruskem a EU se budou rozvíjet.“ (National Academy of Sciences of Belarus, 2011) Zároveň dodal, že „EU je připravena k prohloubení svých vztahů s Běloruskem,“ k čemuž má dopomoci EaP a „Bělorusko zaujímá speciální místo v této struktuře (EaP)“ (Belta, 2009).

Vzhledem k začínající ekonomické krizi a k rozporům s Ruskem ohledně dodávek plynu, iniciativa EaP umožnila Bělorusku orientovat své zahraniční vztahy více směrem k Evropě (Wieck, 2011). Wieck (2011: 8) cituje názor Silitskiho, že „v této době, pro dlouhodobou stabilitu a udržitelný rozvoj Běloruska, si běloruská vláda uvědomuje potřebu účasti v procesech evropské integrace, která je v tomto historickém období nejvíce odpovídá národním zájmům Běloruska.“

Co se týče reakce běloruských představitelů ke zřízení EaP, tak ta byla od státních představitelů vcelku optimistická. Ulakhovich (2011) uvádí, že reakce byla „pozitivně-pragmatická.“ Pozitivní v tom smyslu, že se zde vyskytuje možnost zlepšení vztahů v rámci politické i ekonomické sféry. A pragmatická, jelikož Bělorusko si je vědomo toho, že spolupráce s EU je důležitý nástroj pro hospodářský rozvoj a export na trhy EU. „Bělorusko má pozitivní názor na výzvu ke spolupráci k programu Východního partnerství,“ uvedl tiskový mluvčí běloruského MZV Andrei Popov. Ten vzápětí dodává, že Bělorusko věří, že se jedná o krok správným směrem ke zlepšení vztahů a je připraveno ke spolupráci, avšak v případě, pokud bude „Východní partnerství spravedlivé a nediskriminační vůči všem potencionálním účastníkům.“ (Eastern Partnership Panel on Migration and Asylum, 2009) Popov pravděpodobně reaguje na demokratizaci, kterou EU požaduje, avšak Bělorusko tuto skutečnost považuje pouze za svoji vlastní vnitřní záležitost a tlak od EU označuje za vydírání (Ulakhovich, 2011).

⁵³ Nicméně následné prezidentské (2010) i parlamentní volby (2012) opět ukázaly praktiky neodpovídající normám EU a byly prohlášeny evropskými představiteli za nedemokratické.

Nicméně Ulakhovich (2011) dodává, že běloruští představitelé jsou připraveni naslouchat radám od EU, které se týkají rozvoje demokracie. Bondarenko (2012) konstatuje, že Bělorusko se chce podílet na iniciativě EaP, ale pouze za stejných podmínek, jaké mají ostatní participující státy (myšleno nevměšování se do vnitřních záležitostí země).

Běloruská společnost a opoziční představitelé přijali EaP kladně. Představitelé opozice si od EaP slibují větší možnosti spolupráce v oblasti víz, energetiky, hospodářství a zároveň očekávají větší zapojení OS do řešení problémů. Někteří zástupci vidí EaP jako možnost vymanit se ze závislosti na Rusku, avšak objevuje se zde skepticismus ohledně přínosu EaP v procesu demokratizace. (Ulakhovich, 2011)

Spolupráce v rámci EaP je zaměřena na dvě oblasti – bilaterální a multilaterální dimenzi. Bělorusko je jako jediná zúčastněná země vyloučena z bilaterální spolupráce z důvodů již dříve zmíněných – EU požaduje proces demokratizace k možnému vyjednávání bilaterálních dohod. Vzájemná spolupráce, v rámci EaP, je tedy vykonávána pouze prostřednictvím multilaterální spolupráce. Sydow (2012) v tomto ohledu zmiňuje, že spolupráce pouze v rámci multilaterální dimenze je obtížná pro EU v tom ohledu, *„aby vyvinula skutečný vliv nad politickými procesy v zemi prostřednictvím nástrojů Východního partnerství.“*

3.3.1. Multilaterální spolupráce

Wieck (2011) uvádí názor Langa a Koopmana, že Bělorusko se v rámci multilaterální spolupráce angažuje nejvíce v účasti na platformách a velký zájem o aktivní spolupráci projevila OS.

Co se týče parlamentního shromáždění Euronest, Bělorusko stále není jeho součástí. EU požaduje, aby každá země měla v parlamentním shromáždění také zastoupení opozičních představitelů. Mezi hlavní zásady EU patří svoboda projevu a výroky opozičních zástupců by mohly mít pro Bělorusko zásadní politické důsledky. Z tohoto důvodu Bělorusko neparticipuje v Euronest. (Wieck, 2011)

V rámci multilaterální spolupráce EaP Bělorusko prosazuje spolupráci v oblasti migrace, hraniční kontroly, investic, či v oblasti dopravy a energetiky (Ulakhovich, 2011). Běloruská strana zaměřuje tedy svoji pozornost na ty oblasti, které nevyžadují opatření v oblasti politické liberalizace.

3.3.1.1. Tématické platformy

Spolupráce v rámci platformy 1 (demokracie, dobré vládnutí a stabilita) je zaměřena na oblast posilování politického dialogu a podporu politických reforem (Ulakhovich, 2011). EU klade důraz hlavně na změnu volebního práva a dodržování zásad právního státu, nicméně stále se nepodařilo v této oblasti pohnout směrem dopředu.

Platforma 2 (hospodářská integrace) je především zaměřena na zónu volného obchodu (DCFTA), nicméně s Běloruskem není rozjednaná tato dohoda, tudíž je pozornost zaměřena na postupné snižování celních sazeb, revizi stávajících pravidel, zjednodušení přístupu k finančním zdrojům EU, či na podporu členství ve WTO. Bělorusko zároveň navrhuje vytvoření Východního regionálního fóra, které umožní východní státům prohlubovat vzájemnou spolupráci v oblasti obchodu. (Ulakhovich, 2011)

Energetická bezpečnost, která je hlavním tématem třetí platformy, je jedna z hlavních témat EU. V minulých letech došlo k několika neshodám mezi Běloruskem a Ruskem, díky nimž přestaly proudit dodávky plynu i do zemí EU. V tomto ohledu označila EU, konkrétně Piotr Naimski, náměstek polského ministra hospodářství, který je zodpovědný za energetickou bezpečnost, že „*tyto dodávky jsou nespolehlivé*“ (Bondarenko, 2012: 109). Z tohoto důvodu je hlavním cílem zvýšení bezpečnosti a spolehlivosti dodávek (Ulakhovich, 2011). Giucci, Zachmann (2009) uvádějí, že EaP musí poskytnout určitý rámec pro užší spolupráci v energetice. Nicméně to není stále možné, z důvodu neefektivní finanční pomoci v ekonomicky náročném sektoru a z důvodu nezahrnutí Běloruska do bilaterální dimenze – v rámci multilaterální dimenze jsou uplatňovány pouze obecné projekty, které nejsou příliš efektivní.

Platforma 4 (kontakty mezi lidmi) poskytuje především kulturní, vzdělávací a technický rozvoj. Pro to, aby platforma byla v Bělorusku více efektivní, je nutné zřídit nějaké infrastrukturní zázemí, které by sloužilo jako centrum pro řízení projektů, jak dodává Kalitenya, 2011.

Ulakhovich (2011) uvádí, že v rámci platformy je tedy běloruská pozornost zaměřena na zjednodušení celních předpisů, energetickou bezpečnost a rozvoj dopravních koridorů. Ten dodává, že Bělorusko společně s Ukrajinou a Litvou, připravilo přes 20 projektů na regionální úrovni, které se týkají těchto oblastí (např.

výstavba dálnice Klaipeda-Vilnius-Minsk-Kyjev, výstavba potrubí pro ropu na trase Oděsa-Brody-Gdaňsk apod.).

3.3.1.2. Občanská společnost (OS)

Mezi běloruskou OS bylo EaP přijato nadšeně a bylo uvítáno jako projekt, který posílí proevropské aktivity v Bělorusku. OS shledává přínos EaP ve zvýšení povědomí o výhodách evropské integrace, v zapojení veřejného sektoru v dialogu s EU, v rozvoji kapacit OS a umožnění jejím zástupcům zprostředkování informací mezi veřejnými institucemi a EU a ve vyjednávání v otázce o volném cestování. (Ulakhovich, 2011)

Běloruské OS jsou v dialogu EU velmi aktivní, což dokazuje i institucionální formování Fóra občanské společnosti – Bělorusko založilo dvě struktury OS: Konsorcium "EuroBelarus" a Shromáždění NGOs, které má zastoupení ve Fóru. Následně byla zřízena Národní Platforma OS v červenci 2010, což je označováno za výrazný pokrok pro běloruskou OS. (Yahorau, 2011)

Nicméně i OS shledává na EaP určité nedostatky. Stále větší počet NGOs může vést, dle Bondarenko (2012), k vzájemnému nepřátelství a neúčinnosti OS. Tudíž pro úspěch hlasu běloruské OS je nutné mít sjednocený názor všech NGOs a vystupovat v rámci Fóra jednotně (Yahorau, 2011). Ulakhovich (2011) zmiňuje i obavu OS, která spočívá v posilování autoritativního režimu a vytvoření tzv. GONGOs (Government-operated Non-governmental Organizations) – vláda provozuje a má pod kontrolou veškeré NGOs ve snaze marginalizovat NGOs, které jsou nezávislé a financované od EU.

Z pohledu běloruské strany, Bondarenko (2012) uvádí, že je zřejmé, že v rámci Fóra pro občanskou společnost zde existuje určitá zaujatost EU k běloruské OS ve srovnání se spoluprací se státními oficiálními institucemi. Běloruská strana to považuje za tzv. proevropské lobbování (Bondarenko, 2012). To do jisté míry potvrzuje i Yahorau (2011), který uvádí, že OS představuje místo, kde jsou si vztahy mezi EU a Bělorusko nejvíce rovné.

3.3.1.3. Summity

Účast Běloruska na summitech EaP, konající se každé dva roky, je relativně kontroverzní. První summit, který byl zahajovacím summitem EaP, se konal v Praze

v roce 2009. Na oficiálním portálu českého předsednictví EU (2009) je zmíněno, že Bělorusko dostalo pozvánku na summit v dubnu 2009, kdy Karel Schwarzenberg předal pozvánku Lukašenkovi při návštěvě v Minsku. Po schůzce Schwarzenberg prohlásil: *"Otevřeně jsme se s (běloruským) ministrem i prezidentem bavili o tom, že Východní partnerství není žádný altruistický projekt. Je pro nás vzájemně důležité, abychom vytvořili prostředí bezpečné pro investice a byli prosperujícími sousedy"* (České předsednictví EU, 2009b). Lukašenko na zahajovací summit nedorazil, dle portálu EurActiv Network (2009d) šlo o gentlemenskou dohodu, jelikož jeho přítomnost by podráždila několik jiných zemí. Summitu se následně zúčastnila národní delegace v čele s náměstkem předsedy vlády. Běloruští představitelé se zavázali, že budou aktivně přispívat ke spolupráci v rámci EaP a jeho multilaterální dimenzi a budou nadále pokračovat v konzultacích s EU o dalším rozvoji EaP a ENP. (Bondarenko, 2012).

V pořadí druhý summit se konal ve Varšavě v září 2011. Na summit nedostal pozvánku Lukašenko, což Bělorusko označilo za diskriminační krok od EU. Podle oficiálního vyjádření běloruské strany EU *„odmítla pozvat hlavu běloruského státu a omezila účast na akcích summitu i šéfovi běloruské diplomacie.“* (Polskie Radio, 2011) Z tohoto důvodu běloruská delegace odmítla účast na summitu, kterou měl nejprve zastupovat alespoň běloruský velvyslanec v Polsku, nicméně i ten byl v den zahájení summitu ze strany Běloruska odvolán.

Příští summit se má konat ve Vilniusu na podzim roku 2013. V lednu letošního roku (2013) proběhla médii informace, že Litva neplánuje na summit pozvat Bělorusko z důvodu sankcí, které jsou na běloruské úředníky uvaleny od EU kvůli porušování lidských práv. (Hlas Ruska, 2013) Jakým směrem se tedy bude vzájemná spolupráce na úrovni vysokých státních představitelů vyvíjet, není v tuto chvíli příliš zřejmé. Nicméně ke vzájemné spolupráci jsou třeba ústupky z obou stran.

3.3.2. Financování

Bělorusko přijímá nejmenší podíl finanční pomoci ze všech zúčastněných států EaP. Je to částečně zapříčiněno tím, že Bělorusko není zahrnuto do bilaterální spolupráce, na kterou proudí od ENPI a dalších finančních institucí podstatná část finančních zdrojů (EaP Community, 2010-2012e).

Hlavní finanční nástroj, který poskytuje Bělorusku finanční pomoc od EU, je

ENPI. Portál EaP Community (2010-2012e) uvádí, že v letech 2007-2010 ENPI poskytlo Bělorusku 20 miliónů eur, což je v porovnání například s Ukrajinou 20 krát menší částka. Nicméně finanční pomoc se má postupně zvětšovat. Národní strategický dokument, vypracovaný pro Bělorusko na období 2012-2013, stanovuje poskytnutí částky 56,69 miliónu eur. Částka bude rozdělena do několika prioritních oblastí. Hlavní oblasti, na které bylo uvolněno v obou případech 20,75 miliónu eur, je dobré vládnutí a kontakty mezi lidmi, druhou oblastí je modernizace ekonomiky zahrnující rozvoj trhu a regionální rozvoj. V rámci konkrétních programů EaP je uvolněna částka 4,81 miliónu eur na program CIB a 10,38 miliónu eur na pilotní regionální programy. (Communication department of the EC, 2011b)

Bondarenko (2012) uvádí, že Bělorusko je zahrnuto do patnácti programů ENPI na národní, regionální a přeshraniční úrovni. V tomto ohledu můžeme zmínit účast Běloruska na programu přeshraniční spolupráce, kdy pro program Lotyšsko-Litva-Bělorusko je vynaloženo 42 miliónu eur a pro program Polsko-Ukrajina-Bělorusko je uvolněno 186 miliónu eur (Giucci, Zachmann, 2009).

3.3.3. Přínosy a pochybnosti

Giucci, Zachmann (2009) shledávají přínos EaP pro Bělorusko v následujících oblastech: EaP umožňuje navázat Bělorusku užší kontakty s evropskými představiteli a se svými sousedy. Díky vzájemnému hlubšímu dialogu bude brán na běloruské zájmy větší ohled a zároveň budou pro Bělorusko uvolněny další finanční prostředky (nicméně Bondarenko [2012] v tomto ohledu zmiňuje, že zde nejsou proklamovány zájmy zemí, nýbrž zájmy EU). Projekt EaP umožňuje v rámci jednotlivých programů různá školení pro pracovníky, které zvýší jejich schopnost konkurovat jiným projektům. Spolupráce v rámci EaP Bělorusku může pomoci i na mezinárodní scéně. Giucci, Zachmann (2009) zmiňují určitou mezinárodní „přijatelnost“ od různých institucí, což může přivést další finanční pomoc.

V souvislosti možné intenzivnější spolupráce v rámci EaP se objevuje několik pochybností. Ulakhovich (2011) uvádí, že problémem ve vzájemné spolupráci do jisté míry je nemožnost sladění dvou odlišných ekonomických systémů. Hlavním problémem ovšem zůstává podoba běloruské legislativy. Dle požadavků EU se legislativa musí přizpůsobit normám EU, jak uvádí Giucci a Zachmann (2009). Nicméně Bělorusko se

v některých oblastech (např. volební zákon) nechce hnout kupředu, ačkoliv si je vědomo, že je to hlavní příčina vzájemných sporů. V tomto ohledu Bondarenko (2012) uvádí, že pokusy EU ovlivnit situaci v Bělorusku nevedou k žádoucím výsledkům, nýbrž přispívají k vzájemným rozporům. Dále touha Běloruska po uzavření bilaterálních smluv nemá do jisté doby smysl, jelikož Bělorusko stále není členem WTO, což je nutná podmínka pro vyjednávání o zóně volného obchodu. (Ulakhovich, 2011). Spolupráce tudíž není úplná, pro celkový rozvoj vztahů je nutné obnovit a zahrnout do EaP bilaterální spolupráci. Bondarenko (2012) shledává nedostatky v oblasti vztahů s institucemi, především v rámci Fóra pro občanskou společnost, jak bylo zmíněno v kapitole 3.3.1.2. Občanská společnost. Tudíž dle Bondarenko (2012) EaP nesplňuje svá očekávání a při současné stále trvající ekonomické krizi neočekává v blízké budoucnosti výrazné zlepšení.

4. Rozdíl implementace EaP na Ukrajině a v Bělorusku

Ukrajina a Bělorusko jsou země, které byly až do roku 1991 součástí společného státu – SSSR. Po pádu železné opony a vzniku jednotlivých samostatných republik, EU projevila zájem o vytvoření spolupráce, která je založená na demokratických principech. Jak již bylo zmíněno, v rámci CFSP byl vytvořen program ENP, z čehož následně vznikla iniciativa EaP, sloužící pro poskytnutí hlubší spolupráce mezi EU a šesti východními sousedními státy. Ukrajina a Bělorusko byly pozvány ke spolupráci v rámci EaP, nicméně uplatňovaná politika vůči oběma zemím se liší. Tato kapitola má stručně popsat rozdílné a shodné politiky EaP a odůvodnit, z jakého důvodu je spolupráce mezi EU a jednotlivými státy rozdílná.

4.1. Bilaterální dimenze

Bilaterální dimenze EaP zahrnuje vyjednávání o AAs, zahrnující DCFTA, které v současné době představují nejužší smluvní vztah mezi EU a sousedními státy (EC, 2012a). Mezi další hlavní body spolupráce patří vyjednávání o bezvízovém režimu a podpora provádění reforem prostřednictvím programu CIB. Bostra a Shapovalova (2010) zmiňují, že bilaterální spolupráce je také důležitá v tom smyslu, že vyspělejší země EaP mohou působit jako vzor pro ty země, které v rámci bilaterální spolupráce zaostávají. V tomto ohledu se naskýtá příležitost zmínit roli Ukrajiny a Běloruska. Ukrajina jako první ze zemí EaP ukončila vyjednávání o AA⁵⁴ (v prosinci 2011) a je zapojena do dalších bilaterálních dohod, tudíž může sloužit jako vzor pro Bělorusko. Nicméně to zcela neplatí. Bělorusko není zapojeno do vyjednávání o bilaterálních dohodách již od roku 1996, kdy EU vyjádřila nesouhlas s běloruským referendem⁵⁵ (Zagorski, 2002).

Díky permanentnímu znepokojení EU s běloruskou politickou situací nebyla doposud obnovena vzájemná bilaterální spolupráce. Z tohoto důvodu Bělorusko jako jediná ze zemí EaP v současné době nemá přístup k žádným dohodám a projektům v rámci bilaterální spolupráce EaP (EC, 2012a). Pro možné budoucí zapojení Běloruska

54 I přes ukončení vyjednávání o AA, dohoda stále nebyla ratifikována z důvodu znepokojení EU nad uvězněním opozičních politiků, jak je zmíněno v kapitole 2.2.1.1. Bilaterální dimenze.

55 Viz kapitola 3.1. Vývoj vztahů s EU.

do bilaterální dimenze jsou ze strany EU požadovány demokratické reformy. Bennita Ferrero-Waldner ve svém projevu, při příležitosti oficiální návštěvy Minsku, prohlásila, že „bilaterální část je otevřena zemím, které úzce s námi spolupracují, a které přijmou demokratické hodnoty“ (Communication department of the EC, 2009d).

4.2. Multilaterální dimenze

Do multilaterální dimenze jsou zapojeny oba státy, nicméně i zde se spolupráce liší.

Co se týče tématických platforem, tak zde byly stanoveny obecné cíle, které jsou si podobné v rámci uplatňované politiky EaP vůči všem participujícím zemím. Platformy odpovídají hlavním oblastem spolupráce na úrovni zástupců z příslušné politické oblasti (Łapczyński, 2009). Pozornost Ukrajiny je především směřována na platformu 2, která se týká hospodářské integrace, což zahrnuje vyjednávání o DCFTA (Delcour, 2011). Avšak s Běloruskem, na rozdíl od Ukrajiny, tato dohoda není vyjednávána. Z tohoto důvodu se Bělorusko soustředí na spolupráci v oblasti snižování celních sazeb, na podporu členství ve WTO, energetickou bezpečnost a rozvoj dopravních koridorů (Ulakhovich, 2011).

V oblasti vlajkových iniciativ Végh (2011) uvádí, že účast na projektech je dobrovolná. Ačkoliv Bělorusko podepsalo s Ukrajinou Memorandum o spolupráci,⁵⁶ v rámci iniciativy IBM, tak podle Lisichonaka (2012) Bělorusko v současné době nespolupracuje na projektech, které se týkají vlajkových iniciativ. Oproti tomu Ukrajina se aktivně zapojuje do chodu dvou hlavních iniciativ – programu IBM, zaměřeného na správu hranic a programu Prevence, připravenost a reakce na přírodní a člověkem způsobené katastrofy, který slouží pro vytvoření kapacit se zvládnutím katastrof (Tyshchenko, 2011).

Jak bylo již zmíněno výše, Bělorusko, oproti Ukrajině, není stále součástí parlamentního shromáždění Euronest. EU doposud nepřizvala Bělorusko na zasedání Euronest z důvodu nesouhlasu se způsobem konání parlamentních voleb v roce 2010 a také z důvodu nepřistoupení Běloruska na výzvu EU, která požaduje, aby se parlamentního shromáždění Euronest zúčastnila také běloruská opozice (Delcour, 2011).

⁵⁶ Viz kapitola 2.2.2.2. Vlajkové iniciativy.

Ukrajina je v rámci dialogu aktivní a skrze Euronest snaží prosazovat své zájmy - především v oblasti bezvízového styku (Tyshchenko, 2011).

EaP nabídlo oběma zemím spolupráci v rámci Fóra pro občanskou společnost. To bylo přijato pozitivně mezi zástupci jak ukrajinských, tak běloruských organizací. Ti se aktivně zapojují do projektů a dialogů v rámci EaP. Ukrajinská OS se zapojuje aktivně především do otázek v rámci bezvízového režimu a možném přidružení k EU (Tyshchenko, 2011). Běloruská OS vnímá EaP jako historickou příležitost pro navázání nových vztahů, ačkoliv ani EaP nemůže zaručit výraznou změnu ve vzájemné spolupráci (Ulakhovich, 2011). Yahorau (2011) uvádí, že v rámci EaP je spolupráce s běloruskou stranou neaktivnější právě prostřednictvím Fóra.

Spolupráce v rámci summitů a ministerských konferencí je též nabídnuta oběma zemím. Ukrajina se zúčastnila summitu jak v Praze, tak ve Varšavě a v současné době čelí výzvě pro následující summit ve Vilniusu. Ukrajina by měla pokročit v reformách do května 2013, díky němuž by na summitu byla podepsána AA. „*Ukrajina by měla ukázat pokrok v některých oblastech reforem pro úspěšný summit Východního partnerství,*“ prohlásil ukrajinský ministr spravedlnosti Lavrynovych (Interfax Europe, 2013). Bělorusko dostalo pozvánku také na oba dva summity, nicméně běloruská delegace se zúčastnila pouze prvního summitu. V současné době není příliš pravděpodobné, že Bělorusko bude přizváno na následující summit z důvodu sankcí od EU.⁵⁷ Neúčast Běloruska můžeme považovat za nenaplnění základních cílů multilaterální dimenze EaP, která má být fórem pro sdílení informací a vzájemných zkušeností všech zemí (Łapczyński, 2009).

4.3. Příčiny rozdílně uplatňované spolupráce

EaP bylo zřízeno za účelem navázání hlubší spolupráce se všemi partnerskými státy. „*Východní partnerství nabízí prohloubení bilaterálních vztahů a přichází s novým multilaterálním rámcem spolupráce v závislosti na potřebách a ambicích jednotlivých zemí,*“ (EurActiv Network, 2009a). „*Záměrem zřízení EaP je budování užších vztahů a podpora spolupráce mezi zeměmi východní Evropy a jižního Kavkazu,*“ uvádí portál Eastbook (2012). Z těchto definicí můžeme usoudit, že politika EaP je nastavena pro všechny participující státy stejně, nicméně to není zcela pravda.

⁵⁷ Viz kapitola 3.3.1.3. Summity.

Jak již bylo zmíněno, Ukrajina představuje důležitý geopolitický bod zájmu na mezinárodním poli, tudíž EU je aktivní v rámci vzájemného dialogu. Ačkoliv Ukrajina v současné době čelí připomínkám od EU vůči uvěznění opozičních politiků a vůči nedostatečným reformám především v oblasti justice, tak je zahrnuta do bilaterální i multilaterální dimenze EaP a představuje hlavní roli v projektu. To potvrdil i svými slovy Štefan Füle, který v únoru 2013 prohlásil: „*Ukrajina hrála klíčovou roli při utváření a posilování politiky Východního partnerství. Utvářela tím pozitivní příklad nejen pro region, ale také, a to především, pro své vlastní občany*“ (New Europe, 2013). Důležitým faktorem pro vzájemné vztahy zůstává otevřenost Ukrajiny a ochota s EU spolupracovat a to i přes zklamání Ukrajiny, že EaP stále nenabízí možnost integrace do EU. Tehdejší prezident Juščenko uvedl, že Ukrajina vítá jakýkoliv druh dialogu mezi EU a Kyjevem, ačkoliv zde není nabídnuta perspektiva členství. Fakt, že Ukrajina touží spolupracovat s EU i v současné době, potvrdil i prezident Janukovyč na posledním summitu EU-Ukrajina v únoru 2013, kde „*zdůraznil zájem své země přibližovat se evropské integraci*“ (EurActiv Network, 2013).

Oproti tomu Bělorusko má dlouhá léta sankce od EU, které zabraňují hlubší a efektivnější spolupráci, díky režimu prezidenta Lukašenka. Ten nechce přistoupit na požadavky EU, tudíž vzájemná spolupráce není intenzivní. Pomoci k navázání hlubších kontaktů mělo právě EaP, nicméně i to není na případu Běloruska efektivní z důvodu nezahrnutí Běloruska do bilaterální dimenze, která představuje stěžejní část EaP (Ulakhovich, 2011). Nejstěžejnějším důvodem pro nedostatečně poskytovanou spolupráci je tedy autoritářský režim Běloruska. „*Pomoc EU Bělorusku je v současné době omezená, kvůli prováděným politikám režimu prezidenta Alexandra Lukašenka, které zabraňují EU nabízet Bělorusku plnou účast na politice sousedství,*“ je uvedeno na portále Generálního ředitelství EU pro rozvoj a spolupráci (Directorate-General for Development and Cooperation – EuropeAid, 2012). Bělorusko nereaguje na výzvy EU, která požaduje reformy zahrnující demokratické hodnoty. Pokud Bělorusko neprokáže pokrok v demokratizaci, tak spolupráce s EU, včetně programu EaP, bude stále na minimální úrovni. V této souvislosti Bennita Ferrero-Waldner dodává, že pokud se Bělorusko rozhodne provést demokratické reformy, tak bude svými „*evropskými přáteli přivítáno s otevřenou náručí*“ (Communication department of the EC, 2009d).

Co se týče budoucí spolupráce v rámci ENP, včetně EaP, tak EC vydala v březnu letošního roku (2013) zprávu ENP Package – Belarus. Zde je konstatováno, že EU je nadále odhodlána ke společné spolupráci v rámci multilaterální dimenze EaP a vyjádřila podporu OS. EU dále trvá na několika omezujících opatřeních proti Bělorusku, která

jsou zaměřena na osoby porušující lidská práva a demokracii a osoby potlačující opozici a OS. Nicméně následně je dodáno: „*Aby bylo jasné, politiky EU nejsou namířeny proti Bělorusku jako takovému, ani proti jeho obyvatelstvu, EU bude nadále posilovat svou angažovanost s občanskou společností, politickou opozicí a širokou veřejností*“ (Communication department of the EC, 2013).

Závěr

V květnu 2009 EU spustila iniciativu EaP, která má sloužit jako nástroj pro posílení a zefektivnění spolupráce mezi EU a jejími východními sousedy. Iniciativa má podporovat reformy, pomoci k hospodářské integraci a vybudovat plnohodnotný vztah s EU. EaP kromě bilaterální spolupráce nabízí novinku v rámci vzájemných vztahů – multilaterální spolupráci. Bilaterální spolupráce je zaměřena na vyjednávání o AAs a o dohodách o bezvízovém režimu, multilaterální spolupráce představuje inovaci v rámci vztahů: shromažďuje EU a všech šest východních partnerů, kteří si prostřednictvím svých zástupců na jednotlivých úrovních vyměňují zkušenosti s reformami a diskutují o možných překážkách v oblasti reform.

Ukrajina v rámci programu spolupracuje na bilaterální a multilaterální dimenzi. V současné době je pozornost upnuta především na podpis AA, která přiblíží Ukrajinu k evropské integraci. Ukrajina je zároveň jednou z nejpokročilejších zemí ve vyjednávání o bezvízovém režimu. V oblasti multilaterální dimenze je Ukrajina zapojena do všech stěžejních programů: jedná se o tématické platformy, vlajkové iniciativy, parlamentní shromáždění Euronest, účasti na summitech a aktivní roli zde představuje OS.

EaP bylo Ukrajinou zpočátku přijato skepticky, jelikož iniciativa nenabízí perspektivu možného přidružení do EU. Podle Ukrajiny EU dostatečně nereagovala na její vyhlídky členství a zapojení do procesu reform. Nicméně faktem zůstává, že EaP přineslo Ukrajině tyto nové politiky: přímou spolupráci mezi regiony EU a partnerskými státy, přeshraniční spolupráci mezi partnerskými zeměmi EaP, posílení role OS, program CIB, či možné otevření EU v některých oblastech (např. trh práce).

Vzájemná spolupráce v rámci EaP, včetně vyjednávání o podpisu AA, je podmíněna zřízením účelných reform v oblasti demokracie a justice. EU v poslední době vyjadřuje znepokojení nad uvězněním opozičních představitelů a nad konáním voleb. Díky tomu byla pozastavena ratifikace AA a vzájemné vztahy se zhoršily. Pokud se Ukrajině nepodaří dané reformy ustanovit, bude politika EaP považována za selhání.

Co se týče Běloruska, tak iniciativa EaP mu nabízí pouze spolupráci na multilaterální úrovni z důvodu několikaletých sankcí od EU, které jsou zapříčiněné nesouhlasem s Lukašenkovým autoritářským řízením státu. V rámci multilaterální dimenze je spolupráce uskutečňována především prostřednictvím tématických platform a OS.

Program EaP byl přijat pozitivně především zástupci OS. Přestože EaP pomohlo posílit jejich roli a také uvolnilo další toky financí, tak hlavní nedostatek je shledán v neposkytnutí bilaterální spolupráce, která stále zůstává hlavním nástrojem ve vztahu EU se sousedními zeměmi. K možné hlubší spolupráci, zahrnující vyjednávání o bilaterálních dohodách, EU požaduje demokratizaci země. Tím je míněno především dodržování základních lidských práv, změna volebního práva a svoboda projevu. Nicméně Bělorusko tyto výtky považuje za vměšování se do vnitřních záležitostí země a nejeví zájem o provedení reforem. Z těchto důvodů je poskytovaná spolupráce v rámci EaP a vzájemné vztahy mezi EU a Běloruskem stále na slabé úrovni.

Z těchto závěrů tedy můžeme usoudit, že uplatňovaná politika EaP na Ukrajině a v Bělorusku se vzájemně liší, ačkoliv obě země mají podmíněnou hlubší spolupráci určitými podmínkami od EU. Co se týče shodných faktorů politiky EaP na případě obou zemí, tak Ukrajina a Bělorusko jsou zahrnuty do multilaterální dimenze. Zde probíhá stejně uplatňovaná spolupráce především v rámci tematických platforem a OS. Hlavní rozdíl mezi politikou EaP na Ukrajině a v Bělorusku je ten, že Bělorusko není součástí bilaterální dimenze z důvodu několikaletého ignorování podmínek EU, které vyžadují demokratické reformy. Oproti tomu Ukrajině je poskytována i bilaterální dimenze především díky faktu, že Ukrajina je v rámci dialogu aktivní a je ochotná s EU spolupracovat.

Zdroje

Arel, Dominique. *The "Orange Revolution": Analysis and Implications of the 2004 Presidential Election in Ukraine* [online]. The Annual Stasiuk-Cambridge Lecture on Contemporary Ukraine. 2005 [cit. 2013-02-14]. Dostupné z: http://www.uottawa.ca/academic/grad-etudesup/ukr/pdf/Arel_Cambridge.pdf

Asociace pro mezinárodní otázky. *Eastern Partnership: Towards Civil Society Forum*. 2009 [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://www.amo.cz/novinky/konference-eastern-partnership-towards-civil-society-forum.html>

Bárta, Jan. *Evropské perspektivy Ukrajiny* [online]. 2004 [cit. 2013-02-24]. Dostupné z: http://www.europeum.org/doc/materialy/europe_ukraine_podkladovy_material.pdf

Belta. Belarusian Telegraph Agency. *Javier Solana points out Belarus' special role in Eastern Partnership* [online]. 2009 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://news.belta.by/en/news/politics?id=336301>

Benč, Vladimír. *Background study for the EP Platform – Slovakia* [online]. 2012 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://www.sfpa.sk/dokumenty/pozvanky/849>

Bondarenko, Valery. *The EU's Limited Response to Belarus' Pseudo 'New Foreign Policy'* [online]. Centre for European Policy Studies. Policy Brief. 2012 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <http://www.project-bridge.eu/datoteke/Actions2012/BRIDGE-ANALYSIS%20OF%20THE%20EU-BELARUS%20RELATIONS.pdf>

Boonstra, Jos. Shapovalova Natalia. *The EU's Eastern Partnership: One Year Backwards* [online]. Working Paper. 2010 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://www.fride.org/publication/764/the-eu-s-eastern-partnership:-one-year-backwards>

Borenko, Yaryna. Shapovalova Natalia. *Post-totalitarian and/or democratic: Ukrainian background for transition* [online]. Nedatováno [cit. 2013-04-16]. Dostupné z: http://www.academia.edu/1255333/Post-totalitarian_and_or_democratic_Ukrainian_background_for_transition

Bussines Info. *Souhrnná teritoriální informace Ukrajina* [online]. 2012a [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/ukrajina-zakladni-informace-o-teritoriu-19093.html>

Business Info. *Bělorusko: Zahraničně-politická orientace* [online]. 2012b [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/belorusko-zahranicne-politicka-orientace-19291.html>

Centre for Adaption of the Civil Service to the Standarts of the European Union. *Comprehensive Institution Building Programme* [online]. 2009-2012 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://www.center.gov.ua/eng/center-pages/comprehensive-institution-building-programme.html>

CIA. The World Factbook. *Ukraine* [online]. 2013a [cit. 2013-02-21]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>

CIA. The World Factbook. *Belarus* [online]. 2013b [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bo.html>

Cihelková, Eva. *Evropská politika susedství: nástroj budování prostoru bezpečnosti, stability a prosperity?* [online]. Současná Evropa 02/2011. 2011 [cit. 2013-01-20]. Dostupné z: <http://ces.vse.cz/wp-content/cihelkova.pdf>

Communication department of the European Commission. *Černomořská synergie – Přiblížení regionu k EU* [online]. 2007 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-07-486_cs.htm?locale=FR

Communication department of the EC. *Eastern Partnership*. [online]. 2009a [cit. 2013-01-02]. Dostupné z http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-09-217_en.htm?locale=en

Communication department of the EC. *Eastern Partnership Summit to strengthen EU links with Eastern Europe and South Caucasus* [online]. 2009b [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-700_en.htm

Communication department of the EC. *Commissioner Benita Ferrero-Waldner visits Belarus to encourage further steps towards democratisation - assistance package of €10 mio announced* [online]. 2009c [cit. 2013-03-31]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-970_en.htm

Communication department of the EC. *Benita Ferrero-Waldner Commissioner for External Relations and European Neighbourhood Policy The European Union and Belarus: moving closer together? Official visit to Belarus, Europe Hotel Minsk, 22 June 2009* [online]. 2009d [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-09-305_en.htm

Communication department of the EC. *Štefan Füle. Pevný pilíř občanské společnosti – hlavní cíl politiky EU v oblasti Východního partnerství* [online] 2010a [cit. 2013-01-18]. Dostupné z: http://europa.eu/abouteuropa/index_en.htm

Communication department of the EC. *Štefan Füle. Evropský komisař pro rozšíření a politiku susedství Projev na 14. zasedání Výboru pro parlamentní spolupráci EU a Ukrajiny. Výbor pro parlamentní*

spolupráci EU a Ukrajiny V Bruselu dne 22. března 2010 [online]. 2010b [cit. 2013-02-21]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-10-114_cs.htm

Communication Department of the EC. *José Manuel Durão Barroso President of the European Commission Statement following the meeting with the President of Ukraine Viktor Yanukovich Joint Press Point Brussels, 1 March 2010* [online]. 2010c [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-10-50_en.htm

Communication department of the EC. *Úřední věstník Evropské Unie. Úloha Evropského parlamentu.* [online]. 2011a [cit. 2013-01-20]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:296E:0114:0126:CS:PDF>

Communication department of the EC. National Indicative Programme 2012-2013 [online]. 2011b [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_belarus_en.pdf

Communication department of the EC. *ENP Package - Belarus* [online]. 2013 [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-244_en.htm

Council of the European Union. *Copy of a letter. Concrete proposals for ways to strengthen cooperation with Ukraine* [online]. 2005 [cit. 2013-02-26]. Dostupné z: <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st05/st05799.en05.pdf>

Council of the EU. *Finální text 18měsíčního programu předsednického tria Francie, České republiky a Švédska.* [online]. 2008 [cit. 2012-12-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/080728-18mprog-cz-korigendum.pdf>

Council of the EU. *Presidency Conclusions. Brussels European Council 19/20 March 2009* [online]. 2009a [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/106809.pdf

Council of the EU. *Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit* [online]. 2009b [cit. 2013-01-1]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/eastern_partnership/documents/prague_summit_declaration_en.pdf

Commission of the European Communities. *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Strengthening the European Neighbourhood Policy* [online]. 2006 [cit. 2012-12-31]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com06_726_en.pdf

Commission of the European Communities. *Commission Staff Working Document. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Eastern Partnership* [online]. Working document. 2008 [cit. 2013-01-11]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/documents/staff_working_document_en.pdf

České předsednictví Evropské unie. *Summit Východního partnerství: přirozená dimenze zahraniční politiky EU*. [online]. 2009a [cit. 2013-01-18]. Dostupné z: <http://www.eu2009.cz/cz/news-and-documents/press-releases/summit-vychodniho-partnerstvi-prirozena-dimenze-zahranicni-p-20932/index.html>

České předsednictví EU. *Ministr zahraničí Schwarzenberg pozval Bělorusko na Východní partnerství* [online]. 2009 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.eu2009.cz/cz/news-and-documents/press-releases/ministr-zahranici-schwarzenberg-pozval-belorusko-na-vychodni-17597/index.html>

Directorate-General for Development and Cooperation – EuropeAid. *Belarus* [online]. 2012 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/country-cooperation/belarus/belarus_en.htm

Delcour, Laure. *Eastern Partnership Review. The Institutional Functioning of the Eastern Partnership: An Early Assessment* [online]. Estonian Centre of Eastern Partnership. ISSN 2228-0391. 2011 [cit. 2013-03-18] Dostupné z: http://www.academia.edu/1023240/The_Institutional_Functioning_of_the_Eastern_partnership_An_Early_Assessment

Delcour, Laure. Manoli, Panagiota. *The EU's Black Sea Synergy: Results and Possible Ways Forward*. [online]. Standard Briefing. 2010 [cit. 2013-03-23]. Dostupné z: http://www.iris-france.org/docs/kfm_docs/docs/observatoire-voisinage-europeen/bl-sea-1010-way-forward-final-published.pdf

Dura, George. *The EU's Limited Response to Belarus' Pseudo 'New Foreign Policy'* [online]. Centre for European Policy Studies. Policy Brief. 2008 [cit. 2013-03-31]. Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/7543/1/151.pdf>

Durieux, Adrien. *EU-Ukraine Relations: Towards an Enhanced Partnership with Accession Perspectives?* [online]. 2012 [cit. 2013-03-05] Dostupné z: http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/892/222/RUG01-001892222_2012_0001_AC.pdf

Eastbook. *FAQ on Eastern Partnership* [online]. 2012 [cit. 2013-01-11]. Dostupné z: <http://eastbook.eu/en/faq-on-eastern-partnership/>

EaP Civil Society Forum. *STATEMENT of The Ukrainian National Platform of Eastern Partnership Civil Society Forum On the development of Energy Infrastructure within the framework of the Eastern Partnership and in the context of Platform 3 "Energy Security" meeting* [online]. 2012 [cit. 2013-03-18].

Dostupné z:

<http://www.eap-csf.eu/en/news-events/news/statement-of-the-ukrainian-national-platform-of-eastern-partnership-civil-society-forum-on-the-development-of-energy-infrastructure-within-the-framework-of-the-eastern-partnership-and-in-the-context-of-platform-3-energy-security-meeting/>

Eastern Partnership Community. *The EaPs bilateral dimension* [online]. 2010-2012a [cit. 2013-01-03].

Dostupné z: <http://www.easternpartnership.org/content/eap-s-bilateral-dimension>

EaP Community. *Flagship Initiative* [online]. 2010-2012b [cit. 2013-01-11]. Dostupné z:

<http://www.easternpartnership.org/content/flagship-initiatives>

EaP Community. *Civil Society Forum* [online]. 2010-2012c [cit. 2013-03-30]. Dostupné z:

<http://www.easternpartnership.org/eap-institutions/civil-society-forum>

EaP Community. *Eastern Partnership Funds* [online]. 2010-2012d [cit. 2013-01-22]. Dostupné z:

<http://www.easternpartnership.org/content/eastern-partnership-funds>

EaP Community. *Country allocations* [online]. 2010-2012e [cit. 2013-03-25]. Dostupné z:

<http://www.easternpartnership.org/programmes/country-allocations>

Energy Community. *Ukraine to accede the Energy Community as of 1 February* [online]. 2011 [cit. 2013-01-27].

Dostupné z: http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/NEWS/News_Details?p_new_id=4141

Eastern Partnership Panel on Migration and Asylum. *Belarus positive about Eastern Partnership Invitation* [online]. 2009 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: <http://soderkoping.org.ua/page23057.html>

Emerson, Jan. *The Wider Europe. Matrix.* [online]. Centre for European Policy Studies, Brussels. ISBN 92-9079-469-0. 2004. [cit. 2013-03-24] Dostupné z:

http://aei.pitt.edu/32578/1/17._The_Wider_Europe_Matrix.pdf

Erasmus Mundus Partnership for Belarus, Ukraine and Moldova. *EMP-AIM project* [online]. 2013 [cit. 2013-03-19]. Dostupné z: <http://emp-aim.mruni.eu/project/>

Erkakan, Cem. *The Membership of Ukraine to the European Union* [online]. 2012 [cit. 2013-02-24].

Dostupné z:

http://www.academia.edu/2141388/THE_MEMBERSHIP_OF_UKRAINE_TO_EUROPEAN_UNION

Estonian Center of Eastern Partnership. *Center* [online]. 2013 [cit. 2013-01-21]. Dostupné z: http://www.eceap.eu/client/default.asp?wa_id=599&wa_object_id=1&wa_id_key=4b3a0999758ae5afcc02f5e20e3702b1

EurActiv Network. *EU-Ukraine sign three-year action plan* [online]. 2005 [cit. 2013-02-26]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/east-mediterranean/eu-ukraine-sign-year-action-plan-news-213358>

EurActiv Network. *Poland, Sweden defend 'Eastern initiative'* [online]. 2008 [cit. 2012-12-26]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/central-europe/poland-sweden-defend-eastern-ini-news-219864>

EurActiv Network. *Východní partnerství posílí vazby EU s postsovětskými sousedy* [online]. 2009a [cit. 2013-01-22]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/clanek/vychodni-partnerstvi-posili-vazby-eu-s-postsovetskymi-sousedy-005979>

EurActiv Network. *Zahajovací projev Mirka Topolánka na summitu pro Východní partnerství* [online]. 2009b [cit. 2013-01-02]. Dostupné z: <http://www.eu2009.cz/cz/news-and-documents/speeches-interviews/zahajovaci-projev-mirka-topolanka-na-summitu-pro-vychodniho--21165/index.html>

EurActiv Network. *Dohoda mezi Tureckem a Arménií ohrožena sporem o Karabach* [online]. 2009c [cit. 2013-01-28]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/clanek/dohoda-mezi-tureckem-a-armenii-ohrozena-sporem-o-karabach-006605>

EurActiv Network. *Východní partnerství posílí vazby EU s postsovětskými sousedy* [online]. 2009d [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/clanek/vychodni-partnerstvi-posili-vazby-eu-s-postsovetskymi-sousedy-005979>

EuroActiv Network. *Barroso vyzval Ukrajinu k reformám, Janukovič souhlasil* [online]. 2011 [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/clanek/barroso-vyzval-ukrajinu-k-reformam-janukovic-souhlasil-007158>

EuroActiv Network. *Ukrajina má na splnění podmínek EU čas do května* [online]. 2013 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/clanek/ukrajina-ma-na-splneni-podminek-eu-cas-do-kvetna-010638>

Eurofora. *EU Chair, Czech Prime Minister, to EuroFora on Eastern Partnership: Ukraine has "Special position"* [online]. 2013 [cit. 2013-03-19]. Dostupné z: <http://www.eurofora.net/newsflashes/news/ukraine.html?mylang=greek>

Euronest. *What is Euronest?* [online]. 2013 [cit. 2013-01-20]. Dostupné z: <http://www.euronest.europarl.europa.eu/euronest/cms/home>

Euronews. *Yushchenko says Ukraine deserves a place in the EU* [online]. 2013 [cit. 2013-02-24]. Dostupné z: <http://www.euronews.com/2005/01/23/yushchenko-says-ukraine-deserves-a-place-in-the-eu/>

European Commission (EC). *Východní partnerství – ambiciózní nová kapitola vztahů EU s východními sousedy* [online]. 2008 [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/press/press_releases/08081858_cs.htm

EC. *Summit o Východním partnerství posílí vztahy EU se zeměmi východní Evropy a jižního Kavkazu* [online]. 2009 [cit. 2013-01-02]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/press/press_releases/09700_cs.htm

EC. European External Action Service. *Vademecum on financing in the frame of the Eastern Partnership* [online]. 2010 [cit. 2013-01-22]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vademecum_en.pdf

EC. *National Indicative Programme 2011-2013. Armenia* [online]. 2010a [cit. 2013-01-23]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_armenia_en.pdf

EC. *Více než jen energie: sblížení Ázerbájdžánu s Evropskou unií* [online]. 2010b [cit. 2013-01-23]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/fule/docs/articles/10-03-24_azerbaijan_cs.pdf

EC. *EU cooperation for a successful Eastern Partnership* [online]. ISBN 978-92-79-22511-6. 2012a [cit. 2012-12-26]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/eastern_partnership/documents/eastern_partnership_flyer_final_en.pdf

EC. *European Neighbourhood Policy*. [online]. 2012b [cit. 2013-01-24]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm

EC. *Strategy and Progress reports*. [online]. 2012c [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/countries/strategy-and-progress-report/index_en.htm

EC. *Joint Staff Working Document. Eastern Partnership Roadmap 2012-2013: the bilateral dimension* [online]. 2012d [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/world/enp/docs/2012_enp_pack/e_pship_bilateral_en.pdf

European Dialogue. *EU's new Eastern Partnership draws ire from Russia* [online]. 2008 [cit. 2013-01-1]. Dostupné z: <http://eurodialogue.org/668>

European External Action Service. EEAS. *Eastern Partnership, Platform 3 - Energy Security, Core objectives and Work Programme 2009 -2011* [online]. 2009 [cit. 2013-01-04]. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/eastern/platforms/docs/platform3_051109_en.pdf

EEAS. [4th Joint Progress Report on the negotiations on the Association Agreement](#) [online]. 2010 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/joint_progress_report4_association_en.pdf

EEAS. *Chronology of bilateral relations* [online]. 2012 [cit. 2013-02-24]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/chronology/index_en.htm

EEAS. *Summary on EU-Georgia relations* [online]. 2013 [cit. 2013-01-23]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/georgia/eu_georgia_summary/index_en.htm

European Investment Bank. EIB. *EU Eastern Neighbours* [online]. 2012a [cit. 2013-01-22]. Dostupné z: <http://www.eib.org/projects/regions/eastern-neighbours/index.htm>

EIB. *Eastern Partnership Technical Assistance Trust Fund (EPTATF)* [online]. 2012b [cit. 2013-01-22]. Dostupné z: <http://www.eib.org/projects/regions/eastern-neighbours/instruments/technical-assistance/index.htm>

EU Neighbourhood Info Centre. ENPI. *The European Neighbourhood Policy (ENP)* [online]. 2011 [cit. 2013-01-24]. Dostupné z: http://www.enpi-info.eu/main.php?id=344&id_type=2

ENPI. *About the ENPI* [online]. 2013 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: http://www.enpi-info.eu/main.php?id_type=2&id=402

European Parliament. EP. *Spolupředseda Euronestu: v Baku jsme dosáhli pokroku.* [online]. 2011a [cit. 2013-01-20]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/public/story/20120410STO42632/20120410STO42632_cs.pdf

EP. *European Parliament resolution on current developments in Ukraine* [online]. 2011b [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B7-2011-0550+0+DOC+XML+V0//EN>

Euroskop. *Evropská politika sousedství* [online]. 2005-2013 [cit. 2013-01-24]. Dostupné z: <http://www.euroskop.cz/8714/sekce/evropska-politika-sousedstvi/>

Fontes Rerum. Družstvo pro ekonomická, politická a sociální studia. *Ukrajina – Kam se vydá s novým prezidentem?* [online]. Seminář 4. 3. 2010. 2010 [cit. 2013-02-20]. Dostupné z: www.fontes-rerum.cz/soubory/download/Ukrajina_04032010.doc

Foundation Institute for Eastern Studies. *Introductory remarks – Guenter Verheugen* [online]. 2012 [cit. 2013-02-24]. Dostupné z: <http://www.forum-ekonomiczne.pl/report-presentation-open-ukraine-changing-course-towards-a-european-future/introductory-remarks-guenter-verheugen/?lang=en#.USuM7KKw1Og>

Giucii, Ricardo. Zachmann, Georg. *Eastern Partnership: Prospects for intensifying the Belarus – EU relations in the energy sector?* [online]. Policy Series .2009 [cit. 2013-03-31]. Dostupné z: <http://www.get-belarus.de/download/Beraterpapiere/2009/pp2009e08.pdf>

Global Travel Industry News. *EU may drop visas for Ukraine before signing Association Agreement* [online]. 2012 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://www.eturbonews.com/32449/eu-may-drop-visas-ukraine-signing-association-agreement>

Guillaume Van der Loo. Peter Van Elsuwege. *Competing Paths of Regional Economic Integration in the Post-Soviet Space: Legal and Political Dilemmas for Ukraine* [online]. Review. 2012 [cit. 2013-02-24]. Dostupné z: <https://biblio.ugent.be/input/download?func=downloadFile&recordOId=3061960&fileOId=3061962>

Hlas Ruska. *Litva odmítla pozvat Bělorusko na summit Východního partnerství* [online]. 2013 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: http://czech.ruvr.ru/2013_01_18/Litva-odmitla-pozvat-Belorusko-na-summit-Vychodniho-partnerstvi/

Horbowski, Tomasz. *Moldova: What Should the Eastern Partnership Be?* [online]. Eastbook. 2011 [cit. 2013-01-23]. Dostupné z: <http://eastbook.eu/en/2011/07/country-en/moldova-en/moldova-what-the-eastern-partnership-should-be/>

Chikurliy, Serhiy. *Political and legal framework of the Eastern Partnership Initiative for the European integration and reforms in Ukraine EU's*. In Eastern Partnership:

Additional Possibilities for European Integration of Ukraine. ISBN 978–966–2157–11–6. 2009 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z:

http://www.google.cz/search/?complete/search?client=hp&hl=cs&gs_rn=9&gs_ri=hp&cp=227&gs_id=1&xhr=t&q=Chikurliy%2C%20Serhiy.%20Political%20and%20legal%20framework%20of%20the%20Eastern%20Partnership%20Initiative%20for%20the%20European%20integration%20and%20reforms%20in%20Ukraine%20EU's.%20Eastern%20Partnership%3A%20Additional%20Possibilities%20for%20European%20Integration%20of%20Ukraine%20&ech=1&psi=sxVtUd_SB8jwsgaO54E4.1366103479775.1&emsg=NCSR&noj=1&ei=sxVtUd_SB8jwsgaO54E4

[Ikani, Nikki. Rethinking the European Neighborhood Policy for Ukraine \[online\]. 2012 \[cit. 2013-04-02\]. Dostupné z: http://www.nouvelle-europe.eu/en/rethinking-european-neighborhood-policy-ukraine-0](http://www.nouvelle-europe.eu/en/rethinking-european-neighborhood-policy-ukraine-0)

Interfax Europe. *Ukraine should show progress in certain areas of reforms for successful eastern partnership summit says minister* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.interfax.co.uk/ukraine-news/ukraine-should-show-progress-in-certain-areas-of-reforms-for-successful-eastern-partnership-summit-says-minister/>

[Jaroszewicz, Marta. The EU-Ukraine Action Plan on Visa Liberalisation: an assessment of Ukraine's readiness \[online\]. Centre for Eastern Studies. 2011 \[cit. 2013-03-16\]. Dostupné z: http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2011-01-17/eu-ukraine-action-plan-visa-liberalisation-assessment-ukraine-s](http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2011-01-17/eu-ukraine-action-plan-visa-liberalisation-assessment-ukraine-s)

[Kahraman, Sevilay. The European Neighbourhood Policy: The European's Union Engagement Towards Wider Europe. \[online\]. 2005 \[cit. 2013-03-23\]. Dostupné z: http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/Sevilay-Kahraman.pdf](http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/Sevilay-Kahraman.pdf)

[Kalitenya, Leonid. EU: Migration, Border Policy, and Visa Issues. \[online\]. In: Bearus and the EU: From isolation towards cooperation. Centre for European Studies. Berlin. ISBN 978-609-95320-1-1, 2012. \[cit. 2013-04-06\]. Dostupné z: http://www.kas.de/wf/doc/kas_28814-1522-2-30.pdf?111121161603](http://www.kas.de/wf/doc/kas_28814-1522-2-30.pdf?111121161603)

[Kanjaa, Kaoutar. A Wider Europe without the golden carrot of membership \[online\]. Master thesis report. University of Twente. 2010 \[cit. 2013-03-23\]. Dostupné z: http://essay.utwente.nl/60284/1/MA_thesis_K_Kanjaa.pdf](http://essay.utwente.nl/60284/1/MA_thesis_K_Kanjaa.pdf)

[Karatnycky, Adrian. Ukraine's Orange Revolution \[online\]. Foreign Affairs, March/April 2005. 2005 \[cit. 2013-02-24\]. Dostupné z: http://homes.ieu.edu.tr/~ibagdadi/INT435/Readings/Western%20NIS/Karatnycky%20-%20Orange%20Revolution.pdf](http://homes.ieu.edu.tr/~ibagdadi/INT435/Readings/Western%20NIS/Karatnycky%20-%20Orange%20Revolution.pdf)

[Korduban, Pavel. President Yanukovich Returns to Multi-Vector Foreign Policy \[online\]. 2010 \[cit. 2013-02-15\]. Dostupné z: http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=36446](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=36446)

Kuchyňková, Petra. *Asociační dohoda*. In: Země Východního partnerství a kontakty mezi lidmi. Demas. 2011-2012 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://www.demas.cz/k-precten/anal-zy-a-publikace>

Kuzio, Taras. *EU and Ukraine: a turning point in 2004?* [online]. Occasional Paper. ISSN 1506-5000. 2003 [cit. 2013-02-15]. Dostupné z: http://www.taraskuzio.net/books5_files/ttmonographs-turning_point.pdf

Kyiv Post. *Ukraine's parliament approves Viktor Yanukovich as prime minister* [online]. 2006 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://www.kyivpost.com/content/business/ukraines-parliament-approves-viktor-yanukovich-as--24897.html>

Kyiv Post. *Lukashenko: Belarus open for cooperation with EU* [online]. 2009 [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://www.kyivpost.com/content/world/lukashenko-belarus-open-for-cooperation-with-eu-49776.html>

Kyiv Post. *Kuchma says choice between free trade area with EU and Customs Union is difficult for Kyiv* [online]. 2011 [cit. 2013-02-24]. Dostupné z: <http://www.kyivpost.com/content/politics/kuchma-says-choice-between-free-trade-area-with-eu-106540.html>

[Kyiv Post. *EU leaders: Ratification of Association Agreement and DCFTA depends on settlement of Tymoshenko-Lutsenko issue* \[online\]. 2012a \[cit. 2013-02-7\]. Dostupné z: http://www.kyivpost.com/content/politics/eu-leaders-ratification-of-association-agreement-a-310272.html](http://www.kyivpost.com/content/politics/eu-leaders-ratification-of-association-agreement-a-310272.html)

Kyiv Post. *Lukashenko: EU wants to turn Belarus upside down* [online]. 2012b [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://www.kyivpost.com/content/russia-and-former-soviet-union/lukashenko-eu-wants-to-turn-belarus-upside-down-314062.html>

Lapczynski, Marcin. *The European Union's Eastern Partnership: Chances and Perspectives*. The Caucasian Review of International Affairs (CRIA) [online]. 2010, roč. 3, č. 2. [cit. 2012-12-30] ISSN 1865–6773. Dostupné z: http://cria-online.org/Journal/7/Done_The%20European%20Unions%20Eastern%20Partnership%20-%20Chances%20and%20perspectives%20by%20Marcin%20Lapczynski.pdf

Laryš, Martin. *Problematický vývoj rusko-běloruských vztahů*. [online]. 2007 [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://www.ruskodnes.cz/index.php?page=clanek&id=583>

[Lisichonak, Siarhei. *Opinion: Why the Eastern Partnership Fails to Reach Belarus*. \[online\]. 2012 \[cit. 2013-04-20\]. Dostupné z: http://belarusdigest.com/story/why-eastern-partnership-resources-do-not-reach-belarus-8609](http://belarusdigest.com/story/why-eastern-partnership-resources-do-not-reach-belarus-8609)

Manenok, Tatiana. *Belarus – Russia: Dependency or Addiction?* [online]. 2010 [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: http://www.pl.boell.org/downloads/Belarus_Russia_energy.pdf

Marinelli S. *SME Flagship Initiative* [online]. 2010 [cit. 2013-01-11]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/eastern/initiatives/docs/fs_sme_marinelli_en.pdf

Ministerstvo zahraničních věcí ČR (MZV ČR). *Evropská politika sousedství* [online]. 2010 [cit. 2013-01-24]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/evropska_unie/vnejsi_vztahy_eu/vychodni_partnerstvi/eps.html

MZV ČR. *Unie pro Středomoří* [online]. 2011 [cit. 2012-12-26]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/evropska_unie/vnejsi_vztahy_eu/vychodni_partnerstvi/unie_pro_stredomori.html

Ministry of Foreign and European Affairs of Croatia. *Multilateral Relations* [online]. 1997-2012 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://www.mfa.hr/MVP.asp?pcpid=2527>

Mix, Derek. *The European Union: Foreign and Security Policy*. [online]. Congressional Research Service – Report for Congress. 2011 [cit. 2013-03-23]. Dostupné z:

http://bev.berkeley.edu/OLLI_2009/EU%20foreign%20Policy%20CRS.pdf

Mlejnek, Josef jr. *Proč je Ukrajina problém? Symon Petljura a počátky moderní ukrajinské státnosti* [online]. 2012 [cit. 2013-02-21]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1627/proc-je-ukrajina-problem>

Nasshoven, Yvonne. *Eastern Partnership*. [online]. Trans European Policy Studies Association Brief . č. 1. 2008 [cit. 2012-12-30]. Dostupné z:

<http://www.tepsa.eu/download/publications/Eastern%20Partnership.pdf>

National Academy of Sciences of Belarus. *Belarus – EU Partnership: First Results and New Perspectives* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: http://www.philosophy.by/belarus-eu/a_382_e.html

New Europe. *Commissioner Füle urged Ukraine to proceed with reforms* [online]. 2013 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://www.neurope.eu/article/commissioner-fuele-urged-ukraine-proceed-reforms>

Nikolaidis, Apostolos. *European Neighbourhood policy. Eu and Ukraine: Neighbour, Partner, Member?* 2006. [cit. 2013-04-01]. Dostupné z: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=26515>

OBSE. Office for Democratic Institutions and Human Rights. *Ukraine. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report* [online]. 2013 [cit. 2013-02-28] Str. 4. Dostupné z:

<http://www.osce.org/odihr/elections/98578>

Ochmann, Cornelius. *EU Eastern Partnership: Fine, but what about the Russia?* [online]. Spotlight Europe. ISBN: 1865-7451. č. 6. 2009 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://www.bertelsmann->

stiftung.de/cps/rde/xbcr/SID-09B9F355-09390693/bst/Engl_spotlight_EU%20Eastern%20Partnership_09-05-28.pdf

Organization for Security and Co-operation in Europe. *EU Statement on the situation in Belarus* [online]. 2012 [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <http://www.osce.org/pc/96576>

Polskie Radio. *Belarus backs out of Warsaw summit* [online]. 2011 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: <http://www.thenews.pl/9/7/Artykul/56047,Belarus-backs-out-of-Warsaw-summit>

Pop, Valentina. *EU expanding its 'sphere of influence,' Russia says* [online]. Euobserver. 2009 [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://euobserver.com/foreign/27827>

Rinnert, David. *The Eastern Partnership in Georgia* [online]. Working Paper 2011 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/Rinnert_EUEasternPartnershipGeorgia.pdf

Seidelmann, Reimund. *Problems and Prospects of the Common Foreign and Security Policy (CFSP) and European Security and Defence Policy (CESDP): A German View* [online]. 2012 [cit. 2013-03-23]. Dostupné z: http://www.desk.c.u-tokyo.ac.jp/download/es_1_Seidelmann.pdf

Seidelová, Vanda. *Vztah EU a Běloruska* [online]. E-polis.cz. ISSN 1801-1438. 2007 [cit. 2013-04-05]. Dostupné z: <http://www.e-polis.cz/nazory-a-glosy/185-vztah-eu-a-beloruska.html>

Shah, Anup. *Global Financial Crisis*. Global Issues [online]. 2010 [cit. 2013-01-22]. Dostupné z: <http://www.globalissues.org/article/768/global-financial-crisis>

Solonenko, Iryna. *Debating Eastern Partnership: A comparison of perspectives and expectations. Report on Ukraine* [online]. 2010 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: http://www.feswar.org.pl/fes2009/pdf_doc/Ukraine.pdf

Solonenko, Iryna. *Added Value? Eastern Partnership and EU–Ukraine Bilateral Relations* [online]. 2011 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: http://library.fes.de/pdf-files/ipg/2011-3/11_solonenko.pdf

Sopinska, Joanna. Academia. *EU amends visa facilitation agreement with Kyiv* [online]. 2011 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://europolitics.eis-vt-prod-web01.cyberadm.net/eu-amends-visa-facilitation-agreement-with-kyiv-art340941-40.html>

Staszkiwicz, Maria. *Podpora neformálních a trhem řízených kontaktů mezi členskými státy EU a zeměmi Východního partnerství*. In: *Země Východního partnerství a kontakty mezi lidmi*. Demas. 2011-2012 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://www.demas.cz/k-precten/anal-zy-a-publikace>

Sushko, Olexander and collectiv. *EU-Ukraine Association Agreement: Guideline for Reforms* [online]. Policy paper. 2012 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: http://www.kas.de/wf/doc/kas_32048-1522-2-30.pdf?120911173352

Sydov von, Bjorn. *The Council of Europe and the Eastern Partnership of the European Union*. [online]. Parliamentary Assembly. Political Affairs Committee, 2012 [cit. 2013-04-05]. Dostupné z: <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=13077&Language=EN>

Šnajdauf, Jan. *Blízký východ*. In Nekvapil, Václav. *Vnější vztahy Evropské unie*. Asociace pro mezinárodní otázky, Praha, 2008. ISBN 978-80-87092-00-2. [cit. 2013-01-24]. Dostupné z: http://www.academia.edu/183457/EUs_External_Relations_in_Czech

The Polish Institute of International Affairs. *Eastern Partnership: The Opening Report*. [online]. 2009 [cit. 2013-01-22]. Dostupné z: http://www.pism.pl/zalaczniki/Report_EP_2009_eng.pdf

Thim, Michal. *Geneze a perspektiva Evropské politiky sousedství* [online]. 2007 [cit. 2013-02-15]. Dostupné z: <http://www.amo.cz/publikace/geneze-a-perspektiva-evropske-politiky-sousedstvi.html>

Thim, Michal. *Mezinárodní politika: Východní partnerství*. [online]. Praha: Ústav Mezinárodních vztahů Praha 2009, ISSN 0543-7962, roč. 23, č. 4. 2009 [cit. 2013-01-23]. Dostupné z: http://www.iir.cz/upload/MP/MPArchive/2009/MP04_09_lore.pdf

Tichý, Lukáš. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009* [online]. 2009 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/11211/clanek/dve-kola-rusko-ukrajinske-plynove-krize-2009/>

Tolksdorf, Dominik. *Russia's response to the Eastern Partnership in the first eighteen months: From opposition to gradual participation?* [online]. 2010 [cit. 2012-12-30]. Dostupné z: <http://www.easternpartnership.org/community/debate/russia-s-response-eastern-partnership-first-eighteen-months-opposition-gradual-part>

Tsantoulis, Yannis. *Black Sea Synergy and Eastern Partnership: Different Centres of Gravity, Complementarity or Confusing Signals?* [online]. Policy Brief. International Centre for Black Sea Studies, Athens, 2009, č. 12. [cit. 2013-03-23]. Dostupné z: http://eapnationalplatform.ge/admin/editor/uploads/files/12_16/ICBSS%202009_EaP%20and%20Black%20Sea%20Synergy%20-%20139.pdf

Tsintsiruk, Andriy. *Sustainable Economic Growth in Ukraine:*

Challenges and Opportunities during the Post-Soviet Transition [online]. 2008 [cit. 2013-02-14].
Dostupné z: http://www.usubc.org/reports/SustainableEconomicGrowthinUkraine%20_Tsintsiruk.pdf

Tulmets, Elsa. *The European Neighbourhood Policy. A Framework for Modernization?* [online].
European University Institute, 2006. [cit. 2013-03-26]. Dostupné z:
<http://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/Law/Professors/Cremona/TheEuropeanNeighbourhoodPolicy/PaperTulmets.pdf>

Tyshchenko, Julia. *Ukraine*. [online]. In: Duleba, Alexander and Bilčík, Vladimír. *Taking Stock of the Eastern Partnership in the Partner Countries*. Policy Review. ISBN 978-80-89356-34-8, Bratislava. 2008 [cit. 2013-02-14]. Dostupné z: <http://sfpa.sk/dokumenty/publikacie/359>

Ukrainian Governmental Portal. *President Leonid Kuchma says period of uncertainty in Ukraine's relations with NATO and EU is drawing to a close* [online]. 2004 [cit. 2013-02-24]. Dostupné z: http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=7333765&cat_id=244315200

[Ulakhovich, Vladimir. Belarus and the Eastern Partnership: Still a Long Way to Go](http://library.fes.de/pdf-files/igp/2011-3/08_ulakhovich.pdf) [online]. 2011 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: http://library.fes.de/pdf-files/igp/2011-3/08_ulakhovich.pdf

Vávrová, Tereza. *O východním partnerství: Na východ od nás nejsou lvi* [online]. 2009 [cit. 2012-12-28].
Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/44/11990/clanek/o-vychodnim-partnerstvi-na-vychod-od-nas-nejsou-lvi>

Végh, Zsuzsanna. *The Evolution of the European Neighbourhood Policy of the European Union*. In *The Eastern Partnership: New Perspective for a New Europe*. Cracow, Poland, ISBN 978-83-932398-0-1, 2010. [cit. 2013-03-31]. Dostupné z: http://www.academia.edu/1151766/The_Eastern_Partnership_New_Perspectives_for_a_New_Europe

Vivar, Marion. *Solana: „Lukashenko, not the EU, is isolating Belarus“* [online]. 2006 [cit. 2013-04-05].
Dostupné z: <http://www.cafebabel.co.uk/article/1707/solana-lukashenko-not-the-eu-is-isolating-belarus.html>

Vogel, Toby. *European Voice. Tymoshenko jailed for seven years* [online]. 2011 [cit. 2013-02-28].
Dostupné z: <http://www.europeanvoice.com/article/2011/october/tymoshenko-found-guilty/72255.aspx>

Wieck, Hans-Georg. *Consultancy project: Belarus and the EU*. [online]. In: *Belarus and the EU: From isolation towards cooperation*. Centre for European Studies. Berlin. ISBN 978-609-95320-1-1. 2012. [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: http://www.kas.de/wf/doc/kas_28814-1522-2-30.pdf?111121161603

Wolczuk, Katarzyna. *Eastern Partnership Review Perceptions of, and Attitudes towards, the Eastern Partnership amongst the PartnerCountries' Political Elites* [online] ISSN 2228-0391, č. 5. 2011 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: http://www.eceap.eu/ul/Review_No5.pdf

Wróbel, Katarzyna. *The Eastern Partnership Towards Ukraine: Utopia or a Chance? The Eastern Partnership: New Perspective for a New Europe*. Cracow, Poland, ISBN 978-83-932398-0-1, 2010. [cit. 2013-03-31]. Dostupné z: http://www.academia.edu/1151766/The_Eastern_Partnership_New_Perspectives_for_a_New_Europe

Yahorau, Andrei. *Civil Society: An analysis of the situation and directions for reform* [online]. In: *Belarus and the EU: From isolation towards cooperation*. Centre for European Studies. Berlin. ISBN 978-609-95320-1-1. 2012 [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: http://www.kas.de/wf/doc/kas_28814-1522-2-30.pdf?111121161603

Zagorski, Vladimir. *EU Policies Towards Russia, Ukraine, Moldova and Belarus*. Occasional Paper Series. Geneva Center for Security Policy, 2002 [cit. 2013-04-06].

Zaki, Laidi. *Eu Foreign Policy in the Globalized World*. New York, ISBN 0-203-92740-0, 2008. [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://www.laidi.com/sitedp/sites/default/files/Europe%20in%20a%20multipolar%20world-biblio.pdf>

Żygulski, Witold. *Poland Pushes for New 'Eastern Partnership'* [online]. 2008 [cit. 2012-12-30]. Dostupné z: <http://www.warsawvoice.pl/view/18068/>